

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Fakulta humanitních studií

Bakalářská práce

**SÉMIOTICKÁ ANALÝZA NOVINOVÝCH
TITULKŮ**

Tereza Gajdušková

Vedoucí práce: Mgr. Jakub Češka, Ph.D.

Praha 2008

OBSAH

Úvod	7
1. Noviny	8
2. Sémiotika	18
3. Účinnost	19
4. Poznání	21
5. Znak	22
6. Analýza	27
6.1. Analýza názvů	27
6.2. Analýza formy titulků	34
6.3. Analýza významu titulku vzhledem k následujícímu textu	40
6.4. Analýza titulků reagujících na stejnou událost	46
Závěr	52
Seznam literatury	54
Seznam příloh	55

ÚVOD

Cílem bakalářské práce je semiotická analýza novinových titulků. Toto téma jsem si zvolila, protože se domnívám, že titulek hraje velmi důležitou roli v celém sdělení. Titulek nějak informuje o následujícím textu a čtenář se pak na jeho základě rozhodne, jestli si zprávu přečte celou. Analýzu provedu na článcích týkajících se nové stavby Národní knihovny zveřejněných během roku 2007 v denících Právo, MF Dnes, Blesk a Aha. Informace o daném problému nalezneme v různých rubrikách deníků, pro svou analýzu jsem však zvolila pouze články ze zpravodajství. Tuto oblast jsem si vybrala proto, že téma Národní knihovny je velmi aktuální a články o ní nalezneme jak v bulvárním tisku, tak seriózních novinách. Otázkou však je, které noviny můžeme považovat za bulvární a které zařadíme mezi seriózní periodikum.

Nejprve se tedy ve své práci budu věnovat obecné charakteristice novin, zpravodajskému žánru, druhům zpráv a titulkům. Charakterizují tak analyzovaný materiál, prvky, se kterými se u něj můžeme setkat, a zásady, kterými by se autoři těchto článků měli řídit.

Následně charakterizují samotný vědní obor, který se zabývá znaky, sémiotikou. Při sdělení hrají všechna tři její hlediska, syntaktika, sémantika a pragmatika, důležitou roli pro chápání celého textu.

Aby titulek dosáhl svého cíle, upoutal a informoval čtenáře, musí splňovat určité podmínky. A právě o těchto podmínkách, které působí na čtenáře, pojednávám v části, kterou jsem nazvala Účinnost. Půjde zde tedy o vlastnosti titulku, které mu pomáhají dosáhnout správného účinku.

Důležitou vlastností titulku je, aby z něj čtenář dokázal poznat to, co jím autor zamýšlel, co chtěl sdělit. Touto problematikou se budu zabývat v další části své práce označenou jako Poznání. Před samotnou analýzou věnuji kapitolu předmětu zkoumání sémiotiky, znaku, protože znak v sobě nese význam, který čtenář musí správně dekodovat.

Po této části už následuje samotná analýza, kterou jsem rozdělila do čtyř částí. Nejprve se budu zabývat označeními, která se začala dávat návrhu nové Národní knihovně od Jana Kaplického. Druhá část obsahuje formy titulků a to konkrétně titulek ve tvaru otázky, titulek, ve kterém nalezneme vliv autora, titulek obsahující přímou řeč a nakonec roli slovosledu v titulku. Ve třetí části analýzy zkoumám, zda nás titulek informuje o hlavním tématu článku a v poslední části porovnávám titulky novin reagující na stejnou událost.

Články jednotlivých deníků jsem čerpala z jejich internetových archívů. Seznam literatury jsem založila na autorech věnujících se novinovému sdělení a pracech zabývajících se sémiotikou. Jako zdroj správného citování mi posloužilo dílo *Jak napsat odborný text*¹ a pro citace z elektronické zdroje jsem se řídila pokyny ISN ISO 690 a ISN ISO 690-2².

¹ Čmejrková, S., Daneš, F., Světlá, J.: Jak napsat odborný text, Praha, LEDA, 1999

² Boldiš, P., Bibliografické citace dokumentů podle ISN ISO 690 a ISN ISO 690-2 [online]. 1999-2004 [cit. 27.1.2008]. Dostupné z <http://boldis.cz/citace/citace2.pdf>

1. NOVINY

Analýzu novinových titulků budu provádět na článcích o nové stavbě Národní knihovny, které zveřejnily během roku 2007 deníky MF Dnes, Právo, Blesk a Aha. Než se budu věnovat samotné analýze, charakterizují zkoumaný materiál – noviny.

1.1. Obsah novin

Obsah novin se zabývá širokým záběrem událostí a jevy života společnosti, oslovujících adresáta bez ohledu na demografické znaky.³ Mohli bychom proto říci, že mají univerzální obsah. Jako celek jsou zpracovány do formy, která je pro noviny charakteristická. Užívá se specifická novinová typografická úprava, tisková technika (např. ofsetový tisk), technologie výroby a také speciální materiál (např. novinový papír s malým obsahem buničiny).

Druhy novin můžeme dělit podle periodicity, obsahu a územního působení.⁴ Podle periodicity je můžeme rozlišit na deníky, které vycházejí nejméně čtyřikrát v týdnu, potom dvoudeníky, ty vychází dvakrát až třikrát v týdnu, týdeníky, desetidenníky, dvoutýdeníky, měsíčníky, dvouměsíčníky, čtvrtletníky a občasníky s tím, že nejnižší perioda vydávání je dvakrát do roka. Další rozlišení periodik můžeme provést podle obsahu. Buď se mohou zaměřit na širokou veřejnost, nebo pouze na specifické skupiny čtenářů. Pro širokou veřejnost máme tisk univerzální, kulturní a umělecký, populárně-odborný, programový, rodinný, zábavný, ženský, dětský, sportovní a pro turisty, církevní a náboženský, jiný. Zaměřením tisku na specifické skupiny čtenářů vznikají periodika odborná, vědecká, profesionální, podniková a firemní, školská a jiná. Nakonec můžeme rozdělit tisk podle územního působení na ústřední, regionální a lokální.

Příklady uváděných periodik:

členění podle: periodicity - deník - *Právo*

- dvoudeník - *PULS*

- týdeník - *Ekonom*

- desetideník – *Opavský besedník*

- dvoutýdeník - *TVAR*

- měsíčník – *Česká kultura*

- dvouměsíčník - *Software Developer*

- čtvrtletník - *MOTOXPRESS*

- občasník – *Brněnský občasník*

obsahu - široká veřejnost - univerzální - *Týden*

- kulturní a umělecký – *Kultura*

- populárně-odborný - *Euro*

- programový - *Česká kultura*

- rodinný – *Ethos*

- zábavný - *Chlupy*

³ Tušer, A.: *Ako sa robia noviny*, Bratislava, SOFA, 1999, s.27

⁴ Uvádím zde rozdělení podle A. Tušera. (Tušer, A., 1999), s.25-26

- ženský - *Svět ženy*
- dětský - *Koblížek*
- sportovní a pro turisty - *Cykloturistika*
- náboženský – *Buddhismus dnes*
- specifické skupiny - odborná - *Vesmír*
 - vědecká – *Politická ekonomie*
 - profesionální - *Agromanuál*
 - podniková a firemní - *Tlač*
 - školní - *Humr*
- územního působení - ústřední – *MF Dnes*
 - regionální – *Náchodský deník*
 - lokální – *Novoměstský zpravodaj*

Ve své práci analyzuji novinové titulky deníků, které můžeme podle uvedeného členění specifikovat přesněji. Při posuzování podle obsahu můžeme zařadit mezi univerzální periodika Právo a MF Dnes a mezi zábavné Blesk a Aha. Všechny patří podle územního působení mezi ústřední periodika. Následující charakteristiku už věnuji pouze dennímu tisku.

Obsah deníků se člení na redakční a inzertní strany. Kromě titulní strany bývají další strany tematické. Všeobecné deníky se věnují především událostem z domova a ze zahraničí, komentářům a názorům, financím, servisu, kultuře, vzdělání, sportu a zálibám.⁵ Denní tisk přináší také inzerci, jejíž texty se někdy umísťují i na redakční stránky a tím se může zvýšit její účinnost.

Událost, kterou noviny zprostředkovávají, je v novinách zpracována do zprávy. Podle Bartáka⁶ mohou být žurnalistická sdělení v periodickém tisku tvořena obsažnými informacemi a komentáři o událostech z posledních dnů, které mohou být dále doplněné grafickými názornými prostředky (schémata, grafy). Zpráva tedy obsahuje nejen samotný text, ale ten je doplněn o titulek a mnohdy se k němu přidává také fotografie a ilustrace. Fotografie netvoří pouze grafickou nebo estetickou funkci, ale tak jako text, i ona má zachycovat událost. Člení se na dokumentární (zpravodajskou), publicistickou, ilustrační a zábavní.⁷ K některým fotografiím se připojují popisky, avšak některé žádný slovní text nevyžadují. Popisky nemají vyjadřovat fakta, která už nám jsou zřejmá z fotografie, ale doplnit či zpřesnit informaci, kterou z ní získáváme. Důležitá je i velikost fotografií a často se využívá také fotomontáž. Sdělení může také obsahovat ilustrace, což jsou různé kresby a grafické doplňky, které mají podobu zářezů v textu.

Pro lepší přehlednost jsou noviny rozděleny do částí, rubrik, a mohli bychom je nazvat i záhlavím stránky. Orientují čtenáře, kde najde zprávu určitého typu, o kterou se zajímá. Jejich umístění bývá stále stejné, a tak čtenář může pracovat s obsahem novin rychle a přehledně. Rubriky rozdělujeme na stálé a dočasné.⁸ Stálé se vyskytují v periodiku i několik let a dočasné se vytvářejí jen při příležitosti nějakých významnějších událostí trvajících určitou dobu (např. ve sportu olympiáda). U seriózních novin se předpokládá, že zprávy roztrídí podle jejich důležitosti pro čtenáře. Nejdříve publikují texty o domácích událostech, potom ze zahraničí. Přednost mají zprávy, které se dotýkají celé země, před těmi,

⁵ Bartošek, J.: Základy žurnalistiky, Zlín, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2002, s.24

⁶ Barták, J.: Výchova a žurnalistika, Praha, Novinář, 1978

⁷ Bartošek, J.: Základy žurnalistiky, Zlín, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2002, s.24

⁸ Tušer A.: Ako sa robia noviny, Bratislava, SOFA, 1999, s.78

kteře se týkají hlavně cílových skupin. Nakonec přijdou zprávy, které se čtenářů bezprostředně netýkají.

Analýzu provedu na článcích o stavbě nové Národní knihovny, které nalezneme v domácí rubrice. V MF Dnes se rubrika nazývá „domácí zprávy“, v Právu to je rubrika „Zpravodajství“, v Aha „Z domova“ a v Blesku čerpám z rubriky „Věci veřejné“.

Žurnalistika vznikla za účelem zpracovat a poskytnout občanům události, protože oni sami nemají možnost ani čas získávat a hodnotit informace o světě. Avšak ani žurnalisté nemají dostatek času, zdrojů a prostředků k tomu, aby si odevšad opatřovali všechny závažné a zajímavé informace sami. Proto hojně užívají informace dodané z různých zdrojů. Z hlediska získávání se Bartošek⁹ zmiňuje o členění žurnalistických informací na vlastní, rešeršní a zprostředkované, z jiného pohledu pak na informace od jednotlivců a od institucí. Poukazuje také na členění na aktivní a pasivní informace. Aktivní jsou ty, jejichž zveřejnění chce dosáhnout instituce nebo jednotlivec, proto je redakcím poskytují ze své iniciativy. Pasivní informace poskytují lidé na požádání. Mezi vlastní zdroje můžeme zařadit např. vlastní žurnalistovu zkušenost, informace získané z tiskových setkání, rešeršní informace se získají vyhledáváním v knihách, novinách, databázích, ročenkách, atd. Nejdůležitější informace pro žurnalistiku jsou zprostředkované. Jejich zdrojem je veřejnost – občané, čtenáři, posluchači a diváci, kteří reagují na zveřejněná sdělení nebo usilují o publicitu vlastních zkušeností či představ. Tyto názory jsou obvykle jednostranné a subjektivní. Jako příklady můžeme uvést veřejné mínění, kolegy, autority, odborníky, dopisovatele, internet, atd.

1.1.1. Žánr

Sdělení, které nám zpráva přináší, může být zachyceno různě, a proto je při tvorbě sdělení významný způsob, jakým je dané téma zachyceno. Při jeho zachycování je podle Tušera¹⁰ důležité zachovávat jednotu formy a obsahu. Obsahem rozumíme souhrn prvků (stránek, rysů, znaků, procesů) tvořících daný předmět a jemu vlastní funkce (činnost, kterou předmět vykonává, jeho určení atd.). Formou jsou vztahy mezi prvky obsahu, organizace předmětu, jejíž zásluhou vystupuje jako jeden celek a může plnit své funkce.¹¹ Díky tomuto způsobu čtenář ví, co může od zprávy očekávat.

„Žánr je osobitá forma odrazu skutečnosti, která má ustálené znaky a je zakotvená v povědomí jak tvůrce, tak adresáta.“¹² Autor musí dodržovat určitá pravidla, žánrové znaky, sled děje, jazykový přístup a styl. Těmito pravidly však nemůže být pevně svázán, ale může také nacházet a přinášet nové pohledy a metody na ztvárnění situace. V tomto případě pak podle Tušera¹³ vznikají hraniční žánry, které slučují různé žánrové znaky, obsahují prvky různých novinových postojů v jednom novinářském projevu. Přesto by však znaky jednoho určitého žánru měly v projevu vždy převažovat. Z definice vyplývá, že je žánr modelem nejen pro autora, novináře, ale i pro adresáta. Když čtenář hledá

⁹ Bartošek, J.: Základy žurnalistiky, Zlín, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2002, s.40

¹⁰ Tušer A.: Ako sa robia noviny, Bratislava, SOFA, 1999, s.39

¹¹ Hladká, J.: Tvůrčí proces v žurnalistice, Novinář, 1986, s.114

¹² Tušer A.: Ako sa robia noviny, Bratislava, SOFA, 1999, s.82

¹³ Tamtéž, s.82

komentář a narazí v něm na zpravodajský přístup, bude to považovat za něco rušivého, za cizí prvek, který tam nepatří. A naopak, pokud bude hledat zprávu a autor bude ve sdělení zaujímat určité stanovisko, bude to čtenář cítit jako narušení objektivnosti.

V Tušerově díle nalezneme informaci, že „novinář je produktem společnosti a jeho pohled na skutečnost je určen touto společností“¹⁴. V takovém případě se novinář při své činnosti nechává ovlivňovat společností a řídí se jejími požadavky. Domnívám se však, že je zároveň dán osobitými, jedinečnými, subjektivními vlastnostmi nebo předpoklady, které může ve své tvorbě uplatnit například tak, že se sám k danému tématu vyjádří, ve zprávě sdělí svůj názor na popisovaný problém. Na ztvárnění zprávy se mnohdy mohou podílet i další subjekty, jako redaktor, celkové zaměření novin (noviny jako instituce) či třeba zadavatel zprávy. Výraznou složkou žánrového ztvárnění je postoj autora k zpracovávanému tématu. I podle toho, jaké stanovisko zaujímá novinář k aktuální události nebo jevu, se určují kritéria novinářských žánrů, autor má tedy více možností, jak danou skutečnost ztvárnit. Buď může událost nebo jev přijímat jako téma k interpretaci, může je hodnotit, nebo je může zprostředkovat uměleckými postupy.¹⁵ Z těchto stanovisek novináře vyplývají dvě základní skupiny novinářské tvorby: zpravodajství a publicistika.

Žurnalistiku tedy můžeme rozdělit na dva její základní pilíře.¹⁶ Je to zpravodajství a publicistika. Publicistika přináší stanoviska, objasňuje události, situace nebo myšlenky. Kdežto ve zpravodajství se užívají především fakta, neobsahuje názor, hodnocení a subjektivní přístup, tak jako publicistika. Výsledkem publicistiky je pouze poznání a získání recipienta. Kromě racionálních prvků může obsahovat také prvky emotivní, využívá lineární postupy a používá různé jazykové vrstvy.

Zpravodajství považuje Bartošek za základ žurnalistiky. Má informovat o události i o lidech objektivně, vyváženě a pokud možno neosobně, zatímco publicistika k nim zaujímá škálu pochvalných, humorných, ironických, kritických a dalších postojů.¹⁷

Při popisu události může autor zaujmout tři stanoviska – akceptační, racionální a emocionální.¹⁸ Interpretovat událost, jev, fakt můžeme bez nějakého širšího vysvětlování nebo komentování, zpracujeme skutečnost jednoduchým a stručným jazykovým prostředkem. Takovéto stanovisko novináře se nazývá akceptační a je charakteristické pro zpravodajský žánr. Pokud však událost pouze neakceptuje, ale také argumentuje, používá logicko-pojmové jazykové vyjadřovací prostředky, pomocí kterých vysvětluje a hodnotí, jde o stanovisko racionální. Novinář zde působí na rozumovou stránku adresáta. Toto stanovisko se používá u publicistického žánru. Také může novinář událost akceptovat, ale poté ji ztvárnit uměleckými postupy, obraznými vyjadřovacími prostředky. Tím působí na city adresáta a takové stanovisko se nazývá emocionální. Je charakteristické pro publicistické beletristické žánry. Ve zkoumaném materiálu,

¹⁴ Tamtéž, s.84

¹⁵ Tamtéž, s.85

¹⁶ Rozdělení a následnou charakteristiku čerpám z díla J. Bartošek: Zpravodajství a publicistika, Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci, 2001, s.26

¹⁷ Bartošek, J.: Zpravodajství a publicistika, Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci, 2001, s.26

¹⁸ Tušer, A.: Ako sa robia noviny, Bratislava, SOFA, 1999, s.85

článcích ze zpravodajství, by tedy nemělo docházet k širokému komentování a sdělení by mělo být podáno jednoduše a stručně.

Žánr se netýká pouze textu, ale také titulků. Text a titulky by se měly shodovat, tvořit jednotu. Proto nalezneme i u titulků rozlišení podle žánrů. André Tušer¹⁹ třídí titulky podle toho, nad jakým novinářským žánrem jsou umístěny. Tak se podle něj můžeme setkat s titulky zpravodajskými, analytickými (hodnotícími) a beletristickými.

Bartošek²⁰ kromě zpravodajských, publicistických a beletristických (uměleckých) sdělení rozlišuje ještě zábavné a vzdělávací. Tvrdí však, že se členění na žánry dnes zpochybňuje, že mezi nimi neexistují pevné hranice.

1.1.2. Zpravodajství

Analýzu titulků provádím na zpravodajském textu, proto se v následující části budu zabývat charakteristikou zpravodajského žánru.

„Zpravodajství má přinášet aktuální informace ze všech sfér sociálního, politického, výrobního, obchodního, finančního, kulturního a sportovního dění, z vědy, výchovy a vzdělávání, z veřejné správy, ze zdravotnictví, ze společnosti i z přírody.“²¹ Informace získává z celého světa, nalezneme tedy jak domácí, tak zahraniční zpravodajství, a zprávy přináší jak z velkoměst, tak z těch nejmenších vesniček. Výběr témat by neměl podléhat cenzuře, ale měl by být v souladu se zákony. Většina z nich odpovídá charakteru novin, na co je daný tisk zaměřen. Zpráva má být podle Bartoška²² sekvenční. Žurnalistická zpráva bude účinná, pokud se dá zařadit do souvislostí a během několika hodin, dní a třeba i delšího období opakovaně informuje o dané události od jejího vzniku, následně její průběh až ke konečným účinkům. Zpravodajské sdělení má umožnit rychlé a jednoznačné porozumění. Má být proto složeno z kratších větných celků, jeho struktura má být lineární a uvolněná, sdělení dynamické.

Zpravodajské sdělení by mělo splňovat několik atributů. Nejdůležitější je, jak se dočteme v Tušerově²³ díle, aktuálnost, profesionálnost a objektivnost.

Aktuálnost může být časová nebo společenská.²⁴ Když mluvíme o časové události, jde o nejnovější informace, kdežto při společenské aktuálnosti má hodnotu i starší informace v daném aktuálním čase. Pod profesionálnost spadá kvalitní jazykostylistické a odborné zpracování, týká se to výběru nejvhodnějšího žánru a nejúčinnějšího metodického postupu zpracování události. Objektivnost znamená, že daný projev musí být pravdivý. Pokud si novinář není něčím jistý, musí si informaci ověřit.

K těmto třem nejdůležitějším atributům můžeme přidat ještě další, které podporují kvalitu zpravodajského textu. Pohotovost je zkladním předpokladem zpravodajství. Informaci nemůžeme odkládat, adresát ji musí dostat hned po tom, co vznikla, jakmile se něco událo či někdo něco řekl. Tím se zaručí již zmíněná aktuálnost. Zájemem novináře nebo novin musí být přinést informaci jako první. Samotným principem zpravodajství v tisku je stručnost. Vyhybat se zbytečným slověům, redundanci, nefunkčním a nic neříkajícím větám či frázím. Vyjadřování

¹⁹ Tamtéž, s.75

²⁰ Bartošek, J.: Základy žurnalistiky, Zlín, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2002, s.43

²¹ Tamtéž, s.53

²² Tamtéž, s.53

²³ Tušer A.: Ako sa robia noviny, Bratislava, SOFA, 1999, s.91

²⁴ Tamtéž, s.91

musí být věcné. Stručný text však není synonymem krátkého textu. I delší zpravodajský novinářský projev může být stručný. Stručnost je tu chápána tak, že text není těžkopádný a rozvláčný. Ze stručnosti vyplývá srozumitelnost. V textu se čtenář nemá ztratit v záplavě slov. Nepoužívají se souvětí, dlouhé vsuvky, pasivní gramatické tvary. Užíváním cizích slov se text stává nesrozumitelným. Také k tomu často dochází díky používání méně známých odborných termínů a zkratk. Autoři zpráv mají dobře znát jazykové a stylové normy. Slovní zásoba zpravodajství je poměrně stereotypní a modelová. Tím víc v ní vynikají slova nápadná, neočekávaná a nežádoucí. Nejčastěji to jsou obrazná pojmenování, synonyma, exonyma, nepřechýlená ženská příjmení, archaizmy, kulturní frazémy, málo známé odborné výrazy, cizí, slangová a argotická slova. Méně pozornosti budí publicizmy a klišé. O všech těchto vlastnostech zpravodajského textu se zmiňuje ve svém díle Bartošek.²⁵

Při ztvárnění děje zpravodajských textů můžeme z hlediska záměru a účinnosti použít jeden ze tří užívaných postupů tvorby: chronologický, logický, dynamický²⁶. Chronologický postup popisuje událost tak, jak se odehrávala od začátku až do konce. Stále platí tvrzení Jacza, že nevýhoda chronologie „je zjevná při tvorbě delších zpráv, protože příjemce se dovídá o novosti, pro kterou vlastně zpráva byla napsána, až po přečtení vícero méně významných, někdy i únavných vět“²⁷. Logický postup se řídí principem obrácené pyramidy a na místo seřazování fakt za sebou umísťuje na první místo nejdůležitější fakta a události a v dalším textu je uvádí podle klesajícího významu. Dynamický postup ztvárnění dává na první místo nejpůsobivější, nejzajímavější fakta, která mají bezprostředně upoutat zájem čtenáře. Jacz tvrdí, že tato atraktivní forma se uplatňuje při výjimečných a katastrofických událostech.²⁸

Základním principem při sestavování psaných zpráv je tedy již zmíněná tzv. obrácená pyramida. Text je zde členěn do odstavců a každý odstavec má přesně dané, jak o zprávě může informovat. První odstavec sděluje podstatu události a shrnuje obsah celého dělení, druhý odstavec zprávy má uvádět osobu, která se k události vztahuje, a jak se k ní vyjadřuje. Třetí a čtvrtý odstavec buď doplňují a rozvíjejí první a druhý, nebo se staví do protikladné pozice. Počet odstavců záleží na obsahu události.

Kromě principu obrácené pyramidy můžeme také text uspořádat pomocí následujících postupů. Stavebnicová kompozice řadí za sebou témata bez vzájemné dílčí souvislosti, jsou pouze propojena hypertématem, dále se můžeme setkat s asociativním výběrem, kontrastním a dalšími.²⁹

Zpravodajský text tedy může mít různé podoby, musí však vždy odpovídat informaci, kterou přináší, a také se přizpůsobit podmínkám čtenářů a účelu, kterého chce dosáhnout. Podle toho můžeme rozdělit zprávy na seriózní, bulvární a fičové.

²⁵ Bartošek, J.: Zpravodajství a publicistika, Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci, 2001, s.16

²⁶ Tušer A.: Ako sa robia noviny, Bratislava, SOFA, 1999, s.92-93

²⁷ Jacz, L'. a kol.: Malá encyklopédia žurnalistiky, in: Tušer, A.: Ako sa robia noviny, Bratislava, SOFA, 1999, s.93

²⁸ Jacz, L'. a kol.: Malá encyklopédia žurnalistiky, in: Tušer, A.: Ako sa robia noviny, Bratislava, SOFA, 1999, s.93

²⁹ Bartošek, J.: Zpravodajství a publicistika, Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci, 2001, s.11

1.1.3. Zpráva

Kvalitu zprávy poznáme podle její relevance, objektivity, přesnosti, transparentnosti, věcnosti, vyváženosti, různorodosti, aktuálnosti a srozumitelnosti.³⁰ Zpráva nemůže sdělovat událost přesně, jak se stala, protože její zjišťování závisí na tom, zda má k ní či ke všem zdrojům informací autor přístup a toho lze stěží dosáhnout. Zpráva bude však vždy věrohodnější, pokud bude mít více zdrojů. Většinou se jedná o zdroje zprostředkované, které neříkají to, co se stalo, ale pouze tlumočí to, o čem se už někdo vyjádřil, že se stalo. Ke snížení kvality zprávy také dojde, pokud se čtenář nedoví, z jaké příčiny k události došlo. Takový průměrný čtenář totiž nemá možnost dopátrat se podstaty žurnalistické informace a „přijme ji ne jako modifikovanou reprodukci události, ale jako její autentický obsah“³¹. Sdružení amerických vydavatelů stanovilo šest etických priorit³²: zodpovědnost, svoboda, nezávislost, pravdivost a přesnost, nezaújatost. Autor zprávy je zodpovědný za to, co napíše, a aby mohl být pravdivý a přesný, tak musí být svobodný, nezávislý, nesmí se nechat ovlivnit a nesmí nějaké hledisko upřednostňovat vůči jinému. Jedna zásada správného žurnalisty se týká také titulku, který má věrně odrážet obsah a smysl článku.

Zpravodajské sdělení v podobě seriózní zprávy pohotově přináší věcnou informaci o aktuální události, pojednává o její podstatě. Událost se tu podává v souvislostech, které jsou důležité, a měla by obsahovat vícestranné, tedy i opozitní a někdy až konfliktní, aspekty. Dobrá zpráva má aktivizovat adresáty³³, vzbudit v nich zájem. Na své hodnotě již ztrácí zpráva, která je sice zajímavá, ale je pro čtenáře cizí, vzdálená a méně využitelná. Kvalitní zpráva musí přicházet včas, ne brzy ani pozdě. Na její zajímavosti přidá něco neočekávaného.³⁴ Nestačí tedy pouze zaujmout, ale zpráva musí odpovídat možnostem a potřebám čtenáře v danou chvíli.

Jak již jsem se zmínila, vedle seriózní zprávy existují také zprávy bulvárního typu. Jde o populární, lidové zpravodajství. Bulvární lidová masmédiá dávají přednost i málo významným, zato však agresivně působivým nebo alespoň zajímavým sdělením.³⁵ Ta sice nejsou významná pro rozhodování ani pro orientaci v životě a ve společnosti, ale přimějí čtenáře, aby se nad tím udivil. Autoři těchto zpráv podle Bartoška³⁶ předpokládají, že čtenář se zajímá o informace, které souvisejí se základními funkcemi lidské psychiky (pudem sebezáchovy, potřebou zachování rodu, uspokojováním ctižádostivosti). Tomu také odpovídají témata, která tento druh zpráv obsahuje - strach, smrt, neštěstí a násilí, erotika a sex a mnoho dalších. Čtenář tu nehledá zprávy, které jsou důležité, ale musí být především zajímavé. Autoři získávají informace většinou tajně ze soukromí významných osobností a zdroje nemůžeme považovat za moc důvěryhodné. Bulvární text se snaží upoutat především palcovými titulky a barevnými fotografiemi. Také délka článků je krátká. K přečtení takové zprávy

³⁰ Hagen, L.: Informační kvalita a její měření, in: Bartošek, J.: Zpravodajství a publicistika, Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci, 2001, s.4

³¹ Bartošek, J.: Zpravodajství a publicistika, Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci, 2001, s.5

³² Bartošek, J.: Základy žurnalistiky, Zlín, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2002, s.51

³³ Tamtéž, s.50

³⁴ Mencher, M.: News Reporting and Writing, in: Bartošek, J.: Zpravodajství a publicistika, Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci, 2001, s.4

³⁵ Bartošek, J.: Základy žurnalistiky, Zlín, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2002, s.52

³⁶ Bartošek, J.: Zpravodajství a publicistika, Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci, 2001, s.7

nepotřebujeme hlubší a delší soustředění a informace se nemusí dávat do souvislostí, jsou jasné a zřejmé na první pohled.

Posledním typem zpravodajského sdělení je fičová zpráva. Jedná se o typ zprávy, který bychom umístili někde mezi seriózní a nízce bulvární žurnalistiku.³⁷ Má lidový a zábavní charakter a pro věcnou informovanost, což je funkcí seriózní zprávy, není důležitá. Spíše je vtipná, zajímavá a zábavná, ale přitom není primitivní, ani odpudivá. Je to zpráva pro uvolnění, odreagování a pobavení čtenáře.

1.2. Titulky

Důležitým prvkem novinového textu jsou titulky. „Noviny se přirovnávají ke kavárně a titulky k jídelnímu lístku, podle kterého si návštěvník z nabídky vybírá.“³⁸ Novinové titulky upoutávají pozornost čtenářů k článkům, pomáhají mu orientovat se v rubrikách a na stranách, naznačují důležitost článků a tvoří také výtvarnou složku periodika.³⁹ Většinou si tedy čtenář nejdříve začne všimnout titulků a orientuje se podle nich po novinové stránce. Titulky informují, kde se o čem píše, a tím v něm vyvolávají mnohdy jeho spontánní, neúmyslnou pozornost. Dnešní lidé nemají mnoho času a šetří každým okamžikem, proto je orientační funkce titulků obzvláště důležitá. Droppa⁴⁰ se zmiňuje, že titulek je kontaktní složka textu, první oslovení adresáta a přisuzuje mu hodně atributů: jasnost, stručnost, krátkost, konkrétnost, výstižnost, přesnost, působivost, markantnost, čitelnost, podnětnost, optickost, zřetelnost, překvapivost, nápaditost, poutavost, vtipnost, duchaplnost, adresnost, přitažlivost. Autor titulků tedy musí dbát mnoha ohledů, aby dosáhl co nejvyšší působnosti. Tím, že oslovuje adresáta jako první, získává důležitou roli. Čtenář si nejprve přečte titulek a na jeho základě pak zváží, jestli má pro něj následující text smysl. Pokud tedy titulek nesplní své předpoklady, je celý další text adresátem odsouzen.

Názor na titulky se stále vyvíjí a tím se mění také jejich podoba. Stručný přehled vývoje podává Bartošek.⁴¹ V 70. letech 20. století převažovaly titulky stručné a neúplné. Autoři se domnívali, že právě neúplným textem v titulku motivují čtenáře k přečtení celého textu. Tento typ titulků byl ovlivněn metodou tisku – sloupce byly hluboké a tím se do titulku vešel pouze krátký text. Převažovaly statické titulky (bez slovesa v určitém tvaru) nad dynamickými. Užívalo se především vět jednočlenných než dvoučlenných a souvětí se vyskytovala jen výjimečně. Hodně se používaly hlavní titulky ve spojení s nadtitulky a podtitulky. Charakter titulků se změnil v 90. letech. Jejich orientační funkce jim zůstala, ale vzrostla úloha poutací a výtvarná, především u bulvárního tisku. Zprávy se tiskly do více sloupců, tudíž se délka titulků prodloužila a rozšířily se i na více řádků. Vzrostla tendence zkracovat zprávy a tím se zvětšil význam titulku. U delších sdělení se začaly objevovat mezititulky.

³⁷ Tamtéž, s.7

³⁸ Bartošek, J.: Zpravodajství a publicistika, Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci, 2001, s.46

³⁹ Tušer, A.: Ako sa robia noviny, Bratislava, SOFA, 1999, s.71

⁴⁰ Droppa, B.: Sposoby novinárskoho sprístupňovania odborných obsahov verejnosti, in: Tušer, A.: Ako sa robia noviny, Bratislava, SOFA, 1999, s.71

⁴¹ Bartošek, J.: Zpravodajství a publicistika, Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci, 2001, s.46

Titulky můžeme rozlišit na několik druhů⁴²: nadtitulky, podtitulky, jednoduché titulky, společné titulky, hlavní titulky, kombinované titulky, titulkové bloky a mezititulky. Nadtitulky a podtitulky dotvářejí grafickou úpravu novinářského projevu, ale i celé novinové strany. Když jsou ve spojitosti s jednoduchým nebo hlavním titulkem, vytvářejí titulkový blok. Společný titulek se nachází na čele novinové strany přes celou její šířku, nad vícero obsahu a žánrově stejnými novinářskými projevy, které mají vlastní titulky plnící funkci mezititulků. Obyčejně bývá nad seskupením, které se skládá ze zpráv vypovídajících o jednom tématu a dohromady tvoří jeden celek se společným úvodem. Hlavní titulek označuje stěžejní text novinové strany a někdy může mít i podobu novinového bloku. Kombinovaný titulek se uplatňuje především v případech, kdy chce autor zvýraznit určitý text, protože se tu dá dobře využít grafické funkce. V takovém titulků se střídají různé druhy písma a různé grafické prvky. Často se však setkáme i s opačným názorem, který se opírá o srozumitelnost titulků a prosazuje tedy jeho jednoduchost. Tady by se měl používat pouze jeden druh písma a periodika si pak výběrem jednotného titulkového písma vytváří svou typickou grafickou podobu. Specifickým druhem titulků jsou mezititulky. Text se dělí na odstavce a mezi odstavce se vkládají titulky, které mohou buď pokračovat v textu, plyně na něj navázat, nebo mohou stát samostatně jako titulek s významem, který charakterizuje následující odstavec. Mezititulky vytváří čtenáři prostor na odpočinek a na zvýšení pozornosti. Může se však také stát, že budou mít opačnou funkci a na čtenáře budou působit rušivě.

U Bartoška⁴³ nalezneme tvrzení, že titulek zajímá čtenáře mnohem více než samotný text. Jeho úkolem je zaujmout čtenáře a motivovat ho k přečtení celé zprávy. Aby dosáhl svého účinku, musí odpovídat nárokům čtenáře. Jeho teorii potvrzuje výzkum Brečkové, Brečky a Hradiské⁴⁴. Ti se dotazovali čtenářů a podle výsledku výzkumu považují čtenáři za nejdůležitější faktory titulků jeho obsah ve spojení s grafickou úpravou. Výběr titulků je ovlivněn jak příčinami objektivními, tak subjektivními. Objektivní důvody se váží na podnět, záleží na jeho intenzitě, výraznosti, umístění apod. Mezi subjektivní příčiny, vycházející ze čtenáře, patří jeho zájem o informace. S tím úzce souvisí jeho předchozí zkušenosti a vědomosti. Důležitou roli hraje také emocionální stránka titulků. Výzkum tak potvrdil, že titulek působí jako nejdůležitější podnět pro výběr článků a že se čtenář k různým druhům titulků vztahuje různě.

Z výzkumu se také zjistilo, že z psychologického hlediska je důležitá délka titulků. Čtenáři považují za optimální délku titulků 16-20 znaků.⁴⁵ Některé současné noviny však vysoko překračují uvedené číslo a není výjimkou, že se setkáme i s více jak 50 písmenovým titulkem (*Radní Langmajer: blob by mohl být u stadionu na Strahově, Kaplický to odmítá*⁴⁶). Redakce chce v titulků zřejmě oznámit co nejvíc, ale vydává se tím riziku, že čtenář to nemusí přijmout. Delší titulek dovoluje obohatit jeho obsahovou úplnost informací například o původci

⁴² Tušer, A.: *Ako sa robia noviny*, Bratislava, SOFA, 1999, s.75

⁴³ Bartošek, J.: *Zpravodajství a publicistika*, Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci, 2001, s.46

⁴⁴ Brečková D., Brečka S., Hradiská E.: *Psychologické faktory účinnosti žurnalistickéj výpovede*, Bratislava, Novinársky študijný ústav, 1984, s.73

⁴⁵ Tamtéž, s.90

⁴⁶ Mračno, J., Zajičková, E.: *Radní Langmajer: blob by mohl být u stadionu na Strahově, Kaplický to odmítá*, Právo, 17.10.2007. Dostupné z <http://pravo.newtonit.cz/default.asp?cache=730312> [20.12.2007]

sdělení, nebo o místě události. Jen velmi zřídka se dnes užívají titulky složené ze dvou slov, protože se právě snaží tlumočit podstatu celého sdělení. Jelikož je však prostor omezený, užívá se často kratších jazykových synonym (cifer místo slov, kratších slov). Mezi nejkratší titulky ve zkoumaném materiálu patří titulek *STEM: Pražané pro*⁴⁷.

Čím je titulek delší, tím lépe může vystihnout obsah zprávy a podle toho můžeme titulky dělit na tematické, rematické a tematicko-rematické (informující o tématu a o jeho řešení).⁴⁸ Ve zpravodajských rubrikách českých deníků převažují titulky tematicko-rematické. Slovesa se dříve v titulku často vynechávala, protože jejich role je tranzitivní – spojují substantiva a jejich vynechání tedy základnímu porozumění nijak nebrání. Převaha dvojčlenných vět nad jednočlennými, jak zjistil Bartošek⁴⁹, však svědčí o tom, že sloveso, dynamizující prvek výpovědi, hraje v současných titulkách důležitou roli. Slovesa v určitém tvaru tvoří často hlavní rematickou (výpovědní, významovou) část titulku, a proto se dávají většinou na konec, někdy jsou daleko od substantiva, s nímž tvoří větnou dvojici. Tato slovesa podle něj narušují princip blízkosti větných členů, ale jsou projevem sekvenčnosti. Takové titulky jsou hodnoceny jako stylově neobratné, nicméně provokují čtenáře k přečtení celého textu. S tímto příkladem se ve zkoumaném materiálu setkáme například u titulku *Kaplický: knihovna na Letné bude*⁵⁰. Projevem silné dynamizace titulků je tzv. kataforická elipsa, tj. vynechání subjektu, který identifikujeme až z následujícího textu.⁵¹ Jiný přístup dělí titulky na statické, dynamické a obrazné.⁵² Statický titulek konstatuje stav a neklade důraz na pohyb, kdežto dynamický právě zdůrazňuje změnu a pohyb. Při tvorbě titulku se také využívá gramatika.⁵³ Tak například podstatné jméno zvyšuje konkrétnost, číslovka přesnost titulku a slovesný vid umožňuje ovlivňovat sílu podnětu i délku jeho doznívání. Pokud je stylizace neobratná, může dojít u titulku k dvojznačnému smyslu a čtenář ho může pochopit jinak, než jaký byl autorův záměr. Také může dojít k tomu, že titulek bude vypovídat úplný opak, než je obsaženo v samotném textu. To se často stává v přídech, kdy titulek nestylizuje sám autor.

Bulvární titulky vynikají velikostí písma, barevnými rastry a rámečky. Doplnují je barevné fotografie s rozsáhlými popisky. Mnoha čtenářům to stačí k uspokojení zájmu o téma, a proto vlastní texty ani nečtou. Sekal⁵⁴ se o nich, díky jejich velikosti a barevnosti, vyjadřuje, že vytváří dojem „papouščího sjezdu“. S růstem komerčních zájmů a konkurence se bulvární titulky rozšířily i do deníků, které dříve byly obsahově zdrženlivé. „S růstem konkurence na trhu

⁴⁷ *STEM: Pražané pro*, Právo, 2.10.2007. Dostupné z <http://pravo.newtonit.cz/default.asp?cache=541637> [20.12.2007]

⁴⁸ Daneš, F.: Věta a text, in. Bartošek, J.: Zpravodajství a publicistika, Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci, 2001, s.48

⁴⁹ Bartošek, J.: Zpravodajství a publicistika, Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci, 2001, s.48

⁵⁰ *Kaplický: knihovna na Letné bude*, Právo, 9.11.2007. Dostupné z <http://pravo.newtonit.cz/default.asp?cache=409847> [20.12.2007]

⁵¹ Bartošek, J.: Zpravodajství a publicistika, Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci, 2001, s.49

⁵² Malá encyklopédia žurnalistiky, Bratislava, Obzor, 1982, s.478

⁵³ Tamtéž, s.478

⁵⁴ Bartošek, J.: Zpravodajství a publicistika, Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci, 2001, s.49

komerčních deníků rostou i málo etické operace s obsahem i jazykem zpravodajských titulů ve vztahu k obsahu vlastních zpravodajských sdělení.“⁵⁵

2. SÉMIOTIKA

Sémiotika je věda, která se zabývá znaky a znakovými systémy.⁵⁶ Bednář se zmiňuje, že tak činí „z hlediska semiózy, tj. procesu, který je určen znakem, jím označovaným jevem a uživateli znaku“⁵⁷. Sémiotiku dělí dále na hledisko syntaktické, sémantické a pragmatické.

Stejně dělení sémiotiky nalezneme například také u Morrise⁵⁸. „Každý znak má vztahy k jiným znakům, neboť to, nač znak umožňuje interpretovi brát zřetel, lze konstatovat jen pomocí jiných znaků.“⁵⁹ Znak můžeme interpretovat jen díky jiným znakům, tím vznikají mezi znaky vztahy, kterými se zabývá právě jedno odvětví sémiotiky - syntaktika. Jde tedy o studium syntaktických vztahů znaků k jiným znakům. Toto hledisko se promítá do sdělení, ve kterém záleží na tom, jaké znaky vybereme a jak je seřadíme. Barták upozorňuje na důležitost těchto prvků ve sdělení, protože slouží k tomu, aby „upoutaly pozornost recipienta, a tak zapůsobily na jeho individuální vědomí“⁶⁰. Následně uvádí výsledky svého výzkumu. Dochází k závěrům, že slovesa na čtenáře působí srozumitelněji než podstatná jména, a proto jsou účinnější. Důvod vidí v tom, že sloveso označuje děj a dynamický proces je člověku bližší než statické substantivum.⁶¹ Jako další důležitou součást sdělení uvádí jednoduchou, logickou a jednoznačnou větnou skladbu.

„Každé slovo má lineární či horizontální vztahy se slovy předcházejícími a následujícími a velká část jeho schopnosti znamenat různé věci se odvozuje od toho, na kterém místě toto slovo stojí.“⁶² Každé slovo následuje za předchozím slovem a význam nebude úplný, dokud nebude na svém místě poslední slovo. „Avšak každé slovo bude mít také vztahy k ostatním slovům daného jazyka, které nejsou užita v témže časovém okamžiku, ale která by užita být mohla.“⁶³ Například může jít o synonyma, antonyma, slova podobně znějící apod.

Další oblastní sémiotiky je sémantika, jejímž úkolem je „zkoumat relace mezi znaky a objekty, o nichž jsou znaky použitelné“⁶⁴. Zkoumá vztah znaků a objektů, které jsou těmito znaky charakterizovány, jimi označovanými jevy. K tomu, abychom se mohli zabývat znaky a objekty, potřebujeme znát syntaktické hledisko, ale do této části ještě pragmatika nezasahuje. Sémantické

⁵⁵ Bartošek, J.: Zpravodajství a publicistika, Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci, 2001, s.49

⁵⁶ Tondl, L.: Mezi epistemologií a sémiotikou, Praha, FILOSOFIE, 1996, s.19

⁵⁷ Bednář M., Jazyk a žurnalistika, Praha, Ústav teorie a praxe žurnalistiky při fakultě žurnalistiky UK, 1984, s.82

⁵⁸ Morris, Ch. W.: Základy teorie znaku, in: Pálek, B.: Sémiotika, Praha, Univerzita Karlova, 1997, s. 205

⁵⁹ Tamtéž, s.205

⁶⁰ Bednář M., Jazyk a žurnalistika, Praha, Ústav teorie a praxe žurnalistiky při fakultě žurnalistiky UK, 1984, s.82

⁶¹ Tamtéž, s.83

⁶² Hawkes, T.: Strukturalismus a sémiotika, Brno, Host, 1999, přel. Trávníčková, O.

⁶³ Tamtéž

⁶⁴ Morris, Ch. W., Základy teorie znaku, in: Pálek, B.: Sémiotika, Praha, Univerzita Karlova, 1997, s.204

hledisko je velmi důležité, protože v rámci slovního spojení může docházet k podstatným významovým změnám.

Poslední část sémiotiky se nazývá pragmatická a jejím předmětem zkoumání je podle Morrise⁶⁵ relace mezi znaky a interprety. K potvrzení znaku dojde podle něj jen do té míry, v níž došlo k tomu, co se očekávalo. Taková očekávání se však potvrzují jen částečně. Znaky budou tedy pravdivé, pokud „správně určují očekávání svých uživatelů, a tím umožní ve větší úplnosti chování, které je implicitně vyvoláno v očekávání nebo v interpretaci“⁶⁶. Interpret tedy od znaku už předem očekává jeho funkci a pokud se shoduje se skutečností, přijme ten znak. Je zřejmé, že bez pragmatického aspektu nemá užívání jazykových znaků smysl. „Pragmatika se zabývá výzkumem účinnosti jazykových prostředků na recipienta se zvláštním zřetelem na metody a formy záměrného užívání těchto prostředků k uskutečnění komunikačních záměrů.“⁶⁷ Může se například zabývat společenským postavením příjemce, jeho vědomosti a skutečnostmi, které ovlivňují účinnost určitých jazykových prostředků.

Z předchozího textu vyplývá, že je jazyk vymezen syntaktickými, sémantickými a pragmatickými pravidly. Těmito pravidly se musí řídit každý člověk, který chce jazyk používat. V různých společenských skupinách se pravidla jazyka liší, a proto musíme dodržovat pravidla té společnosti, ve které se nacházíme. „Denotovat objekty a situace tak, jak to činí členové této skupiny, očekávat při užití jistého znakového vehikula to, co jiní členové této skupiny, a vyjadřovat své stavy stejně jako ostatní.“⁶⁸ Musíme se řídit pravidly, která jsou v té společnosti běžné, označovat objekty tak, jak je označují ostatní členové.

3. ÚČINNOST

Cílem sdělení je, aby bylo účinné. Podle mého názoru je nejdůležitější pro účinnost sdělení správné pochopení textu. Umožní navázání kontaktu mezi autorem a příjemcem sdělení. Předpokladem tohoto vztahu je podle Bednáře⁶⁹ dosažení informační akomodace, užívání takových výrazů, které by odpovídaly pasivní slovní zásobě příjemců. Žurnalista by tedy měl užívat poměrně běžné výrazy, jež by se co nejvíce přibližovaly jazykové úrovni čtenářů. Jde o obvyklé způsoby vyjadřování, jež zaručují jednoznačnou srozumitelnost. Nesmíme však opomíjet ani zajímavost tématu jako důležitou složku účinnosti sdělení. Proto je potřeba při žurnalistickém sdělování do určité míry užívat méně obvyklých výrazů, které právě touto svou vlastností sdělení oživují, a tak vzbuzují pozornost. Srozumitelnost méně obvyklých výrazů se musí zaručit jejich zřejmou souvislostí s převládající běžnou slovní zásobou.

⁶⁵ Tamtéž, s.228

⁶⁶ Tamtéž, s.228

⁶⁷ Bednář, M.: Jazyk a žurnalistika, Praha, Ústav teorie a praxe žurnalistiky při fakultě žurnalistiky UK, 1984, s.85

⁶⁸ Morris, Ch. W., Základy teorie znaku, in: Pálek, B.: Sémiotika, Praha, Univerzita Karlova, 1997, s.231

⁶⁹ Bednář M., Jazyk a žurnalistika, Praha, Ústav teorie a praxe žurnalistiky při fakultě žurnalistiky UK, 1984, s.109

Bednář⁷⁰ ve svém výzkumu zjistil, že nejsrozumitelnější jsou informace, které jsou formulovány jednoduše. Pokud je tedy něco řečeno jednoduchým způsobem, je to pro čtenáře mnohem srozumitelnější. Hlavním prvkem jednoduché formulace je správně volená větná skladba. Informace musí být ihned zřejmá, jednoznačná a logická.

Dalším faktorem účinnosti sdělení je výrazová pestrost. Na čtenáře působí takový text věrohodněji a snadněji dosáhne souladu s čtenářem. Také sdělení, které obsahuje emocionální náboj, emocionálně zabarvené jazykové prvky, zasáhne čtenáře podle Bednáře bezprostředně. Podobný význam má používání první osoby množného čísla, pomocí níž autor vytvoří text, který působí jako výzva a vzbudí v čtenáři zájem. Posledním prvkem účinnosti sdělení, který byl v Bednářově výzkumu nalezen, je střídání času. Takové sdělení se podobá formě, ve které si čtenář uchovává zážitky, jeho vědomí neprobíhá v jednom čase, ale obsahuje minulé vzpomínky, přítomné zážitky a také předvídá budoucnost. To má podle Bednáře zvýšit čtenářovu pozornost, člověk se s textem dokáže lépe ztotožnit. Na tomto principu je také založeno užívání přivlastňovacího zájmena první a druhé osoby jednotného čísla. Jako výzva působí i heslovitost vyjadřování.

Ukazuje se, že jednou ze základních podmínek účinnosti žurnalistického sdělení je dosažení motivace čtenáře. Jde o získání jeho důvěry pomocí přijatelné formulace. Jak říká Bednář: „Redaktor s ním musí kamarádsky spolupracovat na formulaci jako spojenec.“⁷¹

Ustálené, jednoduché a logické způsoby vyjadřování jsou nezbytným předpokladem všeobecné srozumitelnosti jazykových sdělení a právě tyto stylizační formy jsou podle Bednáře⁷² charakteristické pro žurnalistické žánry informativní povahy. Tato sdělení vyžadují jednoduchou a pádnou formu podání. Jednoduché a jednoznačné způsoby prezentace a jejich více méně ustálené formy však můžeme rozmanitým způsobem obměňovat (užíváním synonym, změnami slovosledu atd.). Proto se i zde setkáme s užíváním neotřelých, ne zcela schematických způsobů vyjadřování. V případě jazykového žurnalistického působení to znamená užívat méně obvyklých výrazů, které právě díky tomu vzbuzují pozornost. Zejména to platí v případě komentování žurnalistických informací. Pro srozumitelnost méně obvyklých výrazů je pak nutné zaručit jejich zřejmou souvislost s převládající běžnou slovní zásobou.

Podle Hladké⁷³ bude sdělení účinné, pokud bude odpovídat čtenáři. Proto by se měl autor dokázat vcítit do člověka, čtenáře, do jeho myšlení a jednání. Autor pak bude vědět, jak má obsah sdělit, aby příjemce přesně pochopil, co tím autor myslel, aby zjistil podstatu sdělovaného.

Barták vidí závislost účinnosti sdělení na „vztahu mezi komunikátorem a příjemcem sdělení, cílech a formě sdělení“⁷⁴. Cílem míní to, že čtenář díky sdělení něco pozná, pochopí a na základě toho bude nějak jednat. Důležité je, zda se o prezentované skutečnosti hovoří příznivě či nepříznivě, oč se hodnocení opírá, jak hodnověrné jsou osoby (prameny), které jsou zdroji výpovědí, jakých metod prezentace se využívá apod. Z toho opět plyne, že je třeba věnovat pozornost nejen obsahu sdělení, ale i jeho formě, způsobu formulace sdělení,

⁷⁰ Tamtéž, s.8-9

⁷¹ Tamtéž, s.61

⁷² Tamtéž, s.104

⁷³ Hladká J.: Tvůrčí proces v žurnalistice, Ostrava, Novinář, 1986, s.

⁷⁴ Barták J.: Výchova a žurnalistika, Novinář, 1978

případně i jeho emocionálnosti. Možnost, jak presentovat sdělení, je už podle Bartáka předem určena jeho obsahem, ale jeho působnost můžeme potom zvýraznit atraktivními obsahovými prvky, které posílí zájem o téma, novými a neznámými prvky a také uvádí srozumitelnost obsahu. Pokud nebude mít čtenář dostatečné zkušenosti, nebude mít přehled o situaci, nedojde k přijetí sdělení. Sdělení lze považovat za srozumitelné, jestliže příjemce z něho vyrozumí to, co zamýšlel autor. To znamená, že autor musí znát úroveň chápání čtenářů, jejich znalosti a zkušenosti. Potom může formulovat sdělení, která mohou čtenáři rozšifrovat v tom smyslu, v jakém byla zakódována, aniž by mezi ním a příjemci došlo k podstatnější ztrátě informace.

Autor by se měl tedy řídit také samotnou osobou čtenáře, kterému je sdělení určeno. Čtenář má vždy nějaké „zájmy, nachází se v určité situaci, má kulturní potřeby a nějaké apriorní předpoklady komunikace“⁷⁵.

Všichni zmínění autoři ve svých dílech mluví o tom, že nejdůležitější na sdělení je srozumitelnost, které se dosáhne jednoduchostí formy a poznáním čtenářova vědomí. Až následně na to je kladen důraz na zajímavost textu a pestrost jazykových prostředků.

4. POZNÁNÍ

Pokud bude sdělení srozumitelné, dojde u čtenáře k „poznání“. Dokáže rozumět znakům a vztahům mezi nimi a interpretovat je. Termín „poznání“ můžeme chápat ve velice širokém smyslu. Podle Tondla jde o „jistou reakci či odezvu subjektu na podněty vnějšího nebo vnitřního prostředí, která umožňuje tyto podněty registrovat, na tyto podněty adekvátně reagovat, respektive tyto podněty zpracovávat“⁷⁶. Je to soubor činností poznávacího subjektu (čtenáře), v nichž na sebe vzájemně působí objekt poznání a tento subjekt.

Každý člověk má schopnost nějakého poznání. Tondl mluví o tom, že toto poznání je omezené, můžeme reagovat jen na jisté podněty. Poznání je omezeno již apriorními předpoklady čtenáře, jeho schopnostmi.

K poznání dochází během komunikace čtenáře s autorem prostřednictvím sdělení. K tomu je zapotřebí mít společnou znakovou soustavu, která obsahuje určité soubory pravidel. Pomocí jazyka dojde k přenosu informací. Tondl⁷⁷ tak mluví o informačním transferu, který je realizován informačním kanálem, souborem prostředků informačního transferu. Tyto prostředky však mohou být příčinou vzniku šumu a snížit tak informační hodnoty toho, co je kanálem přenášeno. Příjemce sdělení nemusí při komunikaci zvládnout v určité míře příslušné pravidla a sdělení správně interpretovat. Musíme si však uvědomit, že v tomto procesu není důležitá pouze informační hodnota, ale také již zmíněné apriorní vybavení čtenáře.

Pokud čtenář má předpoklady ke komunikaci a správně je uplatní, dokáže sdělení interpretovat stejně, jak ho chápe autor. V tomto případě pak dojde podle Tondla k „porozumění“. Interpretací sdělení, přiřazením mu správného významu, dochází díky porozumění sdělení. Porozumění hraje tedy v oblasti sémiotiky důležitou roli. Tondl⁷⁸ se zmiňuje o pěti charakteristikách tohoto procesu.

⁷⁵ Tondl, L.: Mezi epistemologií a sémiotikou, Praha, FILOSOFIE, 1996, s.77

⁷⁶ Tamtéž, s.81

⁷⁷ Tamtéž, s.183

⁷⁸ Tamtéž, s.186-189

První vlastností porozumění je míra jeho dosažení. Něčemu můžeme porozumět s určitou mírou jistoty nebo také pouze její části. Možnosti porozumění musíme hledat v předpokladech příjemce sdělení, jaké má schopnosti k přijetí sdělení. Jde zde o již zmíněnou jazykovou kompetenci. Třetí vlastností správného porozumění je povědomí o „univerzu rozpravy“. Tondl tím chce říci, že sdělení má jistý význam, týká se určité situace, kterou nazývá právě „univerzem rozpravy“. Čtenář musí mít podle něj už předem nějaké znalosti o této situaci. Znat apriorní předpoklady však k porozumění nestačí, správná komunikace musí obsahovat také zdroj sdělení a informaci o zvolených jazykových prostředcích. Někdy dokonce může zdroj záměrně ovlivnit přijetí, porozumění a interpretaci sdělení tak, aby byla přístupná jen některým z možných příjemců. Těmto účelům slouží různé formy kódování, které předpokládají znalost kódu omezenou jen na některé příjemce, tzv. šifrování zpráv apod. Poslední vlastností porozumění je odezva čtenáře, vliv sdělení na jeho osobu a jeho reakce.

Porozumění je tedy důležitou složkou procesu komunikace, informačního transferu. Může k němu dojít pouze tehdy, dojde-li u subjektu k porozumění, čtenář musí mít k dispozici předpoklady. Zdá se tak, že rozhodující stránkou úspěšné komunikace je vlastní příjem sdělení, přijetí toho, co je předmětem informačního transferu. K tomu je nezbytná odpovídající kompetence, tedy schopnost a možnost vnímat dané sdělení, znalost příslušných pravidel jazyka nebo znakového systému, v němž je transfer uskutečněn. Správná kompetence také umožňuje, i když mnohdy jen částečně, začátek postupů, které označujeme jako porozumění, interpretace a přiřazení významu.

5. ZNAK

Při analýze titulků k článkům o nové stavbě Národní knihovny mě nejprve zaujalo, že titulky často obsahují slova, která na první pohled nemají s knihovnou nic společného. Především jde o slova *chobotnice*, *blob* či *chrchel*. Pokud čtenář nemá o dění kolem Národní knihovny žádné informace, asi by stěžil pod těmito slovy hledal označení pro nový návrh stavby Národní knihovny. Pro správné porozumění titulku je tedy velmi důležité rozumět významu těchto slov.

Pokud chceme zkoumat slova, musíme si nejdříve uvědomit, co je to znak. Již jsem se zmínila, že věda, která se zabývá znakem a znakovými systémy, se nazývá sémiotika. Barthes mluví o sémiologii⁷⁹ jako o vědě „o formách, protože studuje signifikace nezávisle na jejich obsahu“⁸⁰, zkoumá označení a ne to, co ta označení obsahují. Svět, v němž žijeme, se neskládá pouze z „fakt“, ale i ze znaků o faktech, které bez přestání kódujeme a dekódujeme ze systému do systému. „Žijeme ve světě, dovozuje Barthes, který nám nepředkládá žádný 'ryzí' nebo 'nevinný' kontext: nežijeme ve světě zakoušení něčeho, ale ve světě znaků o něčem.“⁸¹

⁷⁹ V Evropě se užíval pod vlivem Saussura pojem sémiologie, američtí filozofové, logikové a lingvisté dávali přednost termínu sémiotika. V poslední době se však tento termín prosadil téměř jednoznačně také v Evropě. (Černý J., Holeš J., 2004, s.22) U Barthese se však setkáváme s termínem sémiologie.

⁸⁰ Barthes R.: *Mytologie*, Praha, DOKOŘÁN, 2004, přel. Fulka J., s.110

⁸¹ Hawkes, T.: *Strukturalismus a sémiotika*, Brno, Host, 1999, přel. Trávníčková, O., s. 102

Podle Jana Černého⁸² je těžké definovat, co je to znak. Uvádí však, že se většina sémiotiků shoduje v názoru, že nejnvhodnější definice obsahuje dvě části. První je taková, že znak je něco, za čím se skrývá něco jiného, a druhá zní tak, že je někdo, kdo si takový vztah uvědomuje. První část formuloval už svatý Augustin a druhá byla přidána od Ch. S. Peirce.⁸³ Můžeme si to předvést na konkrétním příkladě, slově „knihovna“. Tento výraz slouží k označení všech knihoven a každý, kdo umí česky, to tak bude chápat.

Znak přiřazujeme k některému pojmu, předmětu, jevu, události nebo osobě, vzniká tak proces, který se nazývá semióza.⁸⁴ Pokud přiřazujeme znak tak, že pojmenováváme⁸⁵ něco pomocí určitého výrazu přirozeného jazyka, jedná se o znak jazykový. Určitým výrazem přirozeného jazyka může být právě výraz knihovna, kterým pojmenováváme budovu, kde se půjčují knihy. „Každý jazykový znak se týká jisté části mimojazykové skutečnosti, ale v rámci systému jazyka se vztahuje k obecně chápanému pojmu a jeho hranice většinou nebývají jednoznačně vymezené. Konkretizují se až v rámci promluvy, kde je jeho přesný význam dán jazykovým i situačním kontextem.“⁸⁶ Můžeme to vidět na uváděném příkladě knihovna, kdy si právě pod tímto výrazem můžeme představit jakoukoli knihovnu a může jí být označena jakákoli budova, ve které se půjčují knihy. Význam tohoto slova však můžeme omezit například přidáním přídatného jména Kaplického a tím se nám omezí množství knihoven pouze na jednu.

Mezi znakem a tím, co je označováno, mohou být různé vztahy. Pokud jde o vztah podobnosti nebo logické souvislosti, mluvíme o motivovaném znaku. U případů, kdy je vztah čistě nahodilý, se používá termín konvenční nebo také arbitrární (libovolný) znak.⁸⁷ Výrazy, kterými se budu zabývat, dostaly určitý význam, protože se věc, kterou označují, podobá hlavnímu významu slova. Půjde zde tedy o motivovaný znak, je ovlivněn tím, jak knihovna vypadá.

Podle Černého mohou mít znaky podobu obrazů, zvuků, pachů atd., ale nejvýznamnější ze všech jsou pro člověka slova. Slovo se skládá z hlásek a až když jejich seskupení dostane význam, stane se znakem. V jazykovědě bylo vytvořeno několik modelů znaků a asi nejdůležitějším z nich je dvojčlenný model, jehož autorem je švýcarský jazykovědec Ferdinand de Saussure. Dále se zmíním o modelu Peirce a nakonec o dělení znaků podle Morrise.

5.1. Modely členění znaků

Hawkes⁸⁸ uvádí, že Saussure zdědil tradiční pohled na svět, totiž že svět se skládá z nezávisle existujících objektů, které je možno přesně a objektivně pozorovat a klasifikovat. Pro lingvistiku to znamená, že jazyk je chápán jako soubor samostatných jednotek nazývaných „slova“, z nichž je ke každé připojen nějaký jednotlivý „význam“.

⁸² Černý J., Holeš J.: *Sémiotika*, Praha, Portál, 2004, s.16

⁸³ Tamtéž, s. 16

⁸⁴ Tamtéž, s.16

⁸⁵ Existuje ještě druhý způsob přiřazování a tím je označování, kdy přiřazujeme symbol, signál, obrázek apod. (Černý, J., Holeš, J., 2004, s.16)

⁸⁶ Černý J., Holeš J.: *Sémiotika*, Praha, Portál, 2004, s.17

⁸⁷ Tamtéž, s.17

⁸⁸ Hawkes, T.: *Strukturalismus a sémiotika*, Brno, Host, 1999, přel. Trávníčková, O., s.16

Jeho model se skládá ze dvou složek – označující a označované. Saussure přímo říká, že „znak je psychická jednotka o dvou stránkách“⁸⁹. Označující není zvuk, který vydáváme, když slovo vyslovujeme, ale „psychický otisk tohoto zvuku v naší mysli“⁹⁰. Označované je pak „schematický obraz nebo představa budovy, kterou tato forma vyvolává v mysli“⁹¹. Můžeme si to opět předvést na výrazu knihovna, kdy označujícím je slovo knihovna v naší mysli a označované obraz knihovny, obraz budovy v mysli. Označující a označované dohromady tvoří znak a vedle něj nalezneme ještě mimojazykový předmět, kterému označované odpovídá. V našem případě to je skutečná budova knihovny, kterou tak označíme jako referent znaku.

Vedle dvojčlenného modelu můžeme zmínit trojčlenný model, jehož představitelem je například Charles Sanders Peirce. Podle tohoto modelu se znak skládá ze tří složek. Jednak to je forma znaku, vyslovené slovo, dále význam znaku a nakonec předmět mimojazykové skutečnosti. Často se u nich užívá označení symbol, reference a referent. Podle Peirce je znakem „něco, co zastupuje něco jiného vzhledem k něčemu dalšímu“⁹². Důležitou roli v Peircově znakovém schématu hraje podle Palka⁹³ predikát representovat, který je podle něj širší než predikát značit, protože ne vše, co representuje, musí být znakem. Jde o to, že znak vychází z jisté formy myšlení, nikoli pouhého aktu. Mezi formou znaku, významem znaku a předmětem mimojazykové skutečnosti existují vztahy různé povahy. Pokud proneseme slovo knihovna (symbol), pak si posluchač v mysli hned představí stavbu knihovny (reference). Také naše představa je obraz, který máme díky svým předchozím zkušenostem s předmětem. Každá knihovna je samozřejmě jiná, ale má určité charakteristiky, které do značné míry zůstávají stejné. Reference tu odkazuje na referenta. Z uvedeného můžeme vyvodit, že znak je něco, co pro někoho něco zastupuje z nějakého hlediska nebo v nějaké úloze. Obrací se na někoho, vytváří ekvivalentní, nebo případně složitější znak v jeho mysli.

Morris⁹⁴ rozlišuje tři druhy znaků. Pokud jediný znak může denotovat jen jediný objekt, má status indexu. Může-li však denotovat množství věcí (jako výraz „člověk“), lze ho různými způsoby kombinovat se znaky, které ho objasňují nebo omezují rozsah jeho použití. A jestliže může denotovat cokoli (např. výraz „něco“), je ve vztahu ke každému znaku a má tak univerzální implikaci, může být nahrazen v příslušném jazyce každým znakem. Tyto tři druhy znaků se nazývají znaky indexové, charakterizační a univerzální. Znaky se tak liší podle toho, jak moc může být naše očekávání určité. Titulek *Národní knihovnu postaví Kaplický, rozhodla porota*⁹⁵ obsahuje výraz Národní knihovna, který nám umožní očekávat, že půjde pouze o Národní knihovnu, kdežto kdyby výraz knihovna nebyl blíže určen, nevěděli bychom, o kterou knihovnu se jedná.

Indexový znak je podle Morrise to, co označuje, necharakterizuje, a ani není třeba, aby byl tomu označovanému podobný. Charakterizační znak to, co

⁸⁹ Saussure, F., de: Kurs obecné lingvistiky, Praha, Odeon, 1989, přel. Čermák, F., str.97

⁹⁰ Černý J., Holeš J.: Sémiotika, Praha, Portál, 2004, s.40

⁹¹ Tamtéž, s.40

⁹² Palek, B.: Sémiotika, Praha, Univerzita Karlova, 1997, s.8

⁹³ Tamtéž, s.9

⁹⁴ Morris, Ch. W.: Základy teorie znaku, in: Palek, B.: Sémiotika, Praha, Univerzita Karlova, 1997, s.214

⁹⁵ *Národní knihovnu postaví Kaplický, rozhodla porota*, MF Dnes, 2.3.2007. Dostupné z http://zpravy.idnes.cz/narodni-knihovnu-postavi-kaplicky-rozhodla-porota-foxo-domaci.asp?c=A070302_150057_domaci_adb [20.12.2007]

může označovat, nějak charakterizuje. Může tak učinit tím, že sám projevuje vlastnosti, které objekt musí mít, aby mohl být tímto znakem označován, a v takovém případě může být charakterizační znak nazván ikonickým znakem, jestliže tomu tak není, můžeme charakterizační znak nazvat symbolem. Charakterizačním znakem může být například výraz chobotnice jako označení pro novou stavbu Národní knihovny. Slovo stavbu charakterizuje, dává jí prvky, které má chobotnice. 'Pojem' lze považovat za sémantické pravidlo vymezující užívání charakterizačních znaků. Sémantické pravidlo pro užívání ikonických znaků tkví v tom, že denotují ty objekty, které vykazují rysy, které mají samy ikonické znaky – nebo častěji určitou množinu takových rysů. Sémantické pravidlo pro užívání symbolů musí být formulováno pomocí jiných symbolů, jejichž pravidla nebo užívání nejsou brány v potaz, nebo poukázáním na určité objekty, které slouží jako modely (a tím jako ikony), takže příslušného symbolu se pak užívá k denotování objektů podobných modelům.

5.2. Význam

Pokud se podíváme na dvoučlenný model, na vztah mezi označovaným a označujícím, není mezi nimi podle Karcevskijského⁹⁶ dokonalá korespondence. Podle něj může označujícím odpovídat více označovaných, a naopak. Případ, kdy má označující více významů nazýváme mnohoznačnost a pokud lze vyjádřit jeden význam více označujícími, jde o případ souznačnosti.

Mnohoznačnost může vzniknout tak, že se od původního základního významu časem oddělí významy původní nebo nové.⁹⁷ Z kontextu následně poznáme, o který význam se jedná. V našem případě se setkáme s mnohoznačností právě u výrazů, které se dávají Národní knihovně podle návrhu Kaplického. Například výraz chobotnice neoznačuje pouze druh mořského zvířete, ale také se tak začalo říkat právě Kaplického knihovně.

Ve zkoumaném materiálu nalezneme také příklad souznačnosti. Je to případ toho, že knihovnu můžeme nazvat několika výrazy – blob, chobotnice atd. a stále tím budeme myslet jednu konkrétní knihovnu.

Zmínila jsem se, že významy slov můžeme poznat z kontextu, protože většina z nich je arbitrární povahy. Znamená to, že slova neodkazují na to, co znamenají. Jak říká Saussure: „Abychom totiž mohli o nějaké věci diskutovat, je třeba, aby se opírala o určitou rozumnou normu.“⁹⁸ Arbitrárnost jazykového znaku však není „rozumná“, a proto o ní nelze mluvit v tom smyslu, že ji nemůžeme účinně posuzovat nebo hovořit o její přiměřenosti. Znak tu prostě je. „Ve skutečnosti spočívá v zásadě každý výrazový prostředek, přijímaný určitou společností, na kolektivním zvyku nebo na konvenci.“⁹⁹ Jeho užití tedy spočívá spíše v tom, jestli ho společnost přijme.

Avšak některá slova jsou taková, že už sama o sobě naznačují svůj význam. Černý tak mluví o motivovanosti slova. „Motivovanost je souhrn všech faktorů, díky nimž není struktura slova nahodilá.“¹⁰⁰ Také Barthes se vyjadřuje, že „...v jazyce je znak arbitrární: není zde nic 'přirozeného', co by nutilo akustický obraz strom k tomu, aby označoval koncept stromu: znak je tu

⁹⁶ Černý J., Holeš J.: Sémiotika, Praha, Portál, 2004, s.46

⁹⁷ Tamtéž, s.47

⁹⁸ Saussure F., de: Kurs obecné lingvistiky, Praha, Odeon, 1989, přel. Čermák, F., s.102

⁹⁹ Saussure F., de: Kurs obecné lingvistiky, Praha, Odeon, 1989, přel. Čermák, F., s.98

¹⁰⁰ Černý J., Holeš J.: Sémiotika, Praha, Portál, 2004, s.51

nemotivovaný. Tato arbitrárnost má nicméně určité hranice. Signifikace nikdy není zcela arbitrární, vždy je částečně motivovaná, nevyhnutelně obsahuje aspekt analogie.¹⁰¹ K tomu ještě dodává, že je „analogie mezi smyslem a konceptem vždy pouze částečná: forma odsouvá mnoho analogií stranou a ponechává si z nich jen některé“¹⁰². Tak například budovy, které nazveme knihovna, nemusí všechny vypadat stejně, stačí, když budou mít některé prvky, které nám umožní poznat, že jde o knihovnu.

Motivovanost můžeme rozdělit na několik druhů¹⁰³ a jednou z nich je motivovanost sémantická. Označované a označující je spojeno nějakou věcnou souvislostí. Odborně tento jev nazýváme metafora. Jako příklad nám může posloužit výraz chobotnice. Její význam jako Národní knihovny podle Kaplického je založen na tvarové podobnosti stavby a skutečné chobotnici. Mají stejnou barvu a tvar.

Ke změně významu může dojít také tím, že výraz se začne používat pro užší část svého významu.¹⁰⁴ V tomto případě jde o synekdochu. Ke zúžení významu často dojde tehdy, když se pro nějaký předmět či osobu používá obecnějšího označení a předpokládá se, že se pravý význam vyrozumí z kontextu. Necítíme vždy potřebu vyjadřovat jazykově to, co vyplývá z okolností, protože kontext mnoho obecných výrazů určuje dostatečně. Tak pojem knihovna zahrnoval všechny knihovny a mohli jsme jím označit i tu Kaplického. Následně však začali někteří autoři používat výraz knihovna jako synonymum pro Kaplického knihovnu.

Nový význam získá podle Černého¹⁰⁵ výraz tehdy, když zasáhne co největší počet mluvčích a vstoupí do kolektivního systému jazyka. Velkou roli hraje otázka prestiže jednotlivce, společenské třídy, profese, kterou si lze někdy zajistit používáním toho či onoho výrazu.

Každý znak i celý znakový systém se může měnit, vyvíjet. Podle toho bychom tedy mohli rozlišit znakové systémy, které jsou relativně stabilní, potom ty, které se neustále mění, a nakonec konvenční znakové systémy, které jsou institucionálně měněny čas od času.¹⁰⁶ Mezi systémy, které se mění často, patří například všechny živé přirozené jazyky. Příkladem konvenčního systému může být systém dopravních značek, který se vyvíjel postupně podle rozvoje dopravních prostředků. A stejně tak, jako se mění slova, jejich zvuková, gramatická i lexikální složka, může se měnit jejich význam. Tím pak mohou slova dostat dokonce i zcela jiný význam, než původně měla. Tak mohla dostat slova blob, chrchel a chobotnice stejný význam jako výraz Kaplického knihovna, který dříve neměly.

Jakobson¹⁰⁷ mluví o metonymii a metafoře jako o vztahu ekvivalence, předkládají odlišnou entitu, jako tu, která má ekvivalentní statut s jinou entitou. Metafora je založena na podobnosti a metonymie na posloupné asociaci. Hlavní Jakobsonovou myšlenkou komunikace je, že „sdělení nepřenáší a ani nemůže přenášet veškerý význam řečového aktu, ale že značená část toho, co je

¹⁰¹ Bathes R.: *Mytologie*, Praha, DOKOŘÁN, 2004, přel. Fulka J., s.124

¹⁰² Tamtéž, s.125

¹⁰³ Černý rozlišuje motivovanost zvukovou, morfemickou a sémantickou. (Černý J., Holeš J., 2004, s.52)

¹⁰⁴ Černý J., Holeš J.: *Sémiotika*, Praha, Portál, 2004, s.110

¹⁰⁵ Tamtéž, s.90

¹⁰⁶ Tamtéž, s.18

¹⁰⁷ Hawkes, T.: *Strukturalismus a sémiotika*, Brno, Host, 1999, přel. Trávníčková, O., s.64

sdělováno, se odvozuje z kontextu, kódu a prostředku kontaktu¹⁰⁸. Význam zkrátka spočívá v celkovém komunikačním aktu. Jejich význam je tedy schopen značných proměn podle toho, jak jsou užity a kde se vyskytují.

U Peirce nenalezneme tezi, že by znaku nemohlo být přiřazeno více významů a obráceně.¹⁰⁹ Mluví však o vnitřním a vnějším významu. Pokud je znak podobný objektu, což znamená, že tu nalezneme ikonickou podobnost s objektem, jedná se o vnitřní význam. Vnější význam je vytvořen indexovým spojením.

6. ANALÝZA

Při analýze titulků budu nejprve zkoumat označení, která se dávají nové Národní knihovně podle návrhu Kaplického. Potom se budu zabývat různými formami titulků a následně porovnám, jestli z titulku správně pochopíme, o čem je následující text zprávy. Nakonec se pokusím porovnat titulky reagující na stejnou událost.

6.1. Analýza názvů

Po ukončení soutěže na stavbu nové Národní knihovny se vítěznému návrhu začalo dávat několik názvů podle toho, jak návrh vypadá. Jak už bylo zmíněno, jde tedy o motivační znaky, které se začaly užívat na základě podobnosti stavby s původním významem slova. Soutěž vyhrál projekt architekta Jana Kaplického, jehož stavba je dost netypická, hodně tvarovaná a nemá podobu něčeho určitého. Proto se jí lidé snaží něčemu připodobnit, najít v ní nějaké prvky, které by odpovídaly něčemu konkrétnímu. Stavba svou rozmanitostí skýtá několik možností, co si pod takovýmto předmětem můžeme představit, a proto vzniklo hned několik pojmenování. Můžeme se setkat s pojmem chobotnice, chrchel, domek pro muminky a další. Souhlasí i s názvem chobotnice, říká: „I auto Tatra se jmenovalo Hadimrška a je to v pořádku. Názvy se vyvíjí a možná to zapadne nebo se to přejmenuje. Je lepší, když mají budovy přezdívky.“¹¹⁰ Proto nevidí důvod, proč by se stavbě nemohlo říkat chobotnice. Lidé, kterým se knihovna líbí, jí většinou dávají označení kladná nebo neutrální, odpůrci volí názvy, které představují něco nepěkného (chrchel).

Nejčastěji užívaným názvem pro novou knihovnu je blob, dále chobotnice nebo chrchel. Právě u těchto tří výrazů budu v následující části zkoumat jejich význam, jestli čtenáři mohou rozumět jeho významu, zda autoři používají výraz správně a nakonec budu zjišťovat, zda periodika nějaký výraz upřednostňují.

Blob

Titulek musí být srozumitelný, čtenář mu musí rozumět, aby se dověděl, o čem článek je. Proto je důležité, aby rozuměl výrazům, které jsou v titulku použity, případně, pokud nějaké slovo nezná, aby z titulku jeho význam dokázal odvodit. Druhou možností je, že autor použije záměrně slovo, kterému čtenář

¹⁰⁸ Tamtéž, s.69

¹⁰⁹ Palek, B.: Sémiotika, Praha, Univerzita Karlova, 1997, s.19

¹¹⁰ Takto se vyjádřil Kaplický o knihovně v pořadu Fenomén dnes vysílaném Českou televizí 13.12.2007

nebude rozumět, a tím ho chce motivovat k přečtení zprávy. Je však otázkou, zda to čtenáře spíše neodradí.

Domnívám se, že problém srozumitelnosti může nastat u výrazu blob. Toto slovo označuje Národní knihovnu podle návrhu Kaplického, ale samotné slovo českému čtenáři vůbec nic neřekne, ani když bude vědět, jak taková knihovna vypadá. Jde totiž o anglický výraz, který můžeme do češtiny přeložit jako kapka či kaňka. Tento název jí dal sám architekt na základě podobnosti. Čtenář, který však neumí anglicky a tudíž si slovo nepřeloží, neví, s čím má výraz spojovat a potřebuje vysvětlení jeho významu či jeho užití v kontextu, ze kterého by bylo patrné, co znamená. Proto je zcela nevhodné uvádět toto slovo do titulku dříve, než by měl čtenář možnost zjistit jeho význam.

Když se podíváme na články deníku Právo, zjistíme, že označení blob nalezneme v titulku 18.10. a před tímto datem nebylo použito, tudíž čtenář neměl možnost se s tímto slovem setkat. Pro čtenáře bude toto slovo nové a nebude vědět, co si pod ním má představit. Titulek zní *Místo blobu na Letné velký stadion na Strahově*¹¹¹. Z titulku se nedovídáme, co by dané slovo mohlo být. Můžeme z něj jen vyčíst, že místo něčeho na Letné bude stadion na Strahově. Navíc je patrné, že to, co čtenář nezná, blob, vlastně ani nebude, proto by čtenář mohl ztratit motivaci zkoumat, co to je, když to stejně nebude. Čtenář, který tedy neumí anglicky a nebude mít informace odjinud, například z televize, nebude vědět, že je článek o Národní knihovně. Jediné, co by k tomu naznačovalo, je určení místa, Letná. Pokud se už dříve o dění kolem Národní knihovny zajímal, mohlo by mu to napovědět, že půjde o knihovnu. Tady na tom příkladě můžeme vidět, jak je pro význam slova důležitý kontext. V článku nás hned první věta informuje, že jde skutečně o Národní knihovnu – „*Bez ohledu na bouřlivé diskuse o možném přemístění stavby pro Národní knihovnu od Jana Kaplického z Letné do jiných lokalit...*“. Autor zde sice nevysvětluje, co je to blob, ale z kontextu je nám jasné, že slovo blob nahradilo spojení Národní knihovna od Jana Kaplického.

Deník Právo použil slovo blob bez jakéhokoli vysvětlení jeho významu a automaticky ho zavedl jako označení pro Národní knihovnu podle Kaplického. Jeho význam se dá sice následovně odvodit z článku, avšak čtenář si nejdříve přečte titulek, kterému v tomto případě nebude rozumět.

Pokud budeme zkoumat titulky tohoto deníku dále, dostaneme se k titulku *Janeček: Blob může být v kongresovém centru*¹¹². Čtenář Práva už byl dříve seznámen s tím, co výraz blob znamená, proto jeho užití v titulku nijak nenarušuje následnému porozumění. Pochopil by tedy titulek tak, že Janeček tvrdí, že by Národní knihovna podle Kaplického mohla být postavena v kongresovém centru. S takovýmto pochopením by následně pokračoval čtením článku, ve kterém se však dovídá, že nejde o postavení Kaplického knihovny, ale nějaké jiné. Domnívám se, že zde došlo k špatnému použití slova blob. Tento výraz byl použit jako synonymum pro knihovnu, ale jakoukoli, kdežto výraz blob označuje pouze Kaplického knihovnu. Autor titulku cituje Janečka, tudíž se chyby dopustil už Janeček, a pokud ho autor cituje, nelze to změnit. Proto by bylo asi vhodné citaci v titulku vůbec neuvádět. Ze samotného textu v článku je patrné, že autor citaci pochopil správně, protože se v článku dovídáme, že

¹¹¹ Mračno, J.: *Místo blobu na Letné velký stadion na Strahově*, Právo, 18.10.2007. Dostupné z <http://pravo.newtonit.cz/default.asp?cache=433239> [20.12.2007]

¹¹² *Janeček: Blob může být v kongresovém centru*, Právo, 30.10.2007. Dostupné z <http://pravo.newtonit.cz/default.asp?cache=473812> [20.12.2007]

v kongresovém centru Janeček navrhuje Národní knihovnu a ne pouze tu Kaplického. Tento titulek obsahuje slovo blob, které má však jiný význam, než pro které se daný výraz používá. Nejspíše k tomu došlo díky tomu, že autor citátu neznal přesný význam slova.

Ke špatnému užití slova blob došlo také v titulku *Soutěž na blob byla regulérní, shodli se právníci*¹¹³. Pokud si význam slova blob vyložíme správně, probíhala by soutěž na Kaplického návrh knihovny, což by byl nesmysl. Kaplického návrh byl jedním ze soutěžních návrhů na stavbu Národní knihovny. V tomto případě blob nahrazuje označení pro novou budovu Národní knihovny, ale takový význam slovo nemá.

S vysvětlením významu slova blob se setkáme v deníku Právo až 2.11., kdy si v článku můžeme přečíst větu „*Ten má za cíl vyřešit situaci okolo umístění a financování takzvaného blobu, stavby nové budovy pro Národní knihovnu podle návrhu architekta Jana Kaplického.*“¹¹⁴.

Také MF Dnes běžně užívá pro označení návrhu nové Národní knihovny od Kaplického blob, Kaplického blob. Použil se poprvé dne 6.6. v článku, ve kterém je čtenář informován o tom, jaké různé názvy dávají lidé Kaplickému návrhu. Uvádí zde měňavka, „*Mnoha lidem připomíná návrh jiné živočichy. Vidí v něm třeba medúzu či mořského hlemýžďe, úplně nejvíc se vžila chobotnice. Odpůrci Kaplického konceptu přišli s názvy jako plivanec, dinosauří lejno či domek pro muminky. Sám Kaplický o ní mluví prostě jako o "blobu" (cákanci).*“ Význam slova je zde vysvětlen a dále se už může toto označení užívat, aniž by se autor obával, že mu nebude někdo rozumět.

V článku ze dne 27.10. se setkáme s variantou, kdy je vedle slova blob umístěn v závorce jeho překlad (cákanec). Význam slova už byl dříve vysvětlen, proto to je podle mého mínění zbytečné. Čtenáři, který se dříve o dění kolem Národní knihovny nezajímal, překlad tohoto slova při zjišťování jeho významu moc nepomůže, pokud nebude mít kontext, který mu to ozřejmí. Ti, co se o Národní knihovnu zajímají již budou vědět, co blob znamená.

S opakováním významu slova se setkáme na více místech. Důvodem může být to, že noviny neinformují o tomto tématu každý den, někdy je doba mezi uvedením dvou zpráv i několik měsíců, proto autor musí předpokládat, že čtenář mohl některá fakta zapomenout, a proto je vhodné například význam slova blob připomenout.

Také v člancích o knihovně v deníku Aha nalezneme tento výraz, ale v Blesku se s ním vůbec nesetkáme. Otázkou je proč? Chce snad, aby tomu rozuměli všichni čtenáři a myslí si, že toto cizí slovo by mnohým z nich vadilo, nebo by si nedokázali odvodit jeho význam?

Největší problém s používáním slova blob byl v deníku Právo, který používal tento výraz v titulku bez jakéhokoli vysvětlení slova. Dále se u něj setkáme se špatným užíváním výrazu v titulku a tím vlastně mylně informuje čtenáře o obsahu článku. Deník MF Dnes se slovem zachází opačně. Při jeho

¹¹³ *Soutěž na blob byla regulérní, shodli se právníci*, Právo, 15.11. 2007. Dostupné z <http://pravo.newtonit.cz/default.asp?cache=456585> [20.12.2007]

¹¹⁴ *Tým Národní knihovna zahájil*, Právo, 2.11.2007. Dostupné z <http://pravo.newtonit.cz/default.asp?cache=473476> [20.12.2007]

prvním užití je význam slova vysvětlen a ani se v žádném článku nedopouští špatného užití významu.

Chobotnice

Další výraz, který se používá k označení návrhu nové knihovny podle Kaplického, je chobotnice. Tento název je jí dán opět kvůli jejímu vzhledu, který se podobá chobotnici. Není to nijak hanlivé označení, spíš neutrální, nebo dokonce pochvalné. V článku ze dne 11.5. v MF Dnes je zmíněna "zelená chobotnice" jako šperk. Můžeme říct, že tento výraz používá MF Dnes dokonce častěji než výraz blob a nalezneme ho u všech zkoumaných periodik. Budova symbolizuje chobotnici svým tvarem, chapadly a tím, že je zelená.

Později změnil Kaplický barvu knihovny na zlatou, proto je vhodné, položit si otázku, jestli tomu můžeme stále říkat chobotnice. Může být chobotnice zlatá? Autoři tento výraz stále používají, vidíme tedy, že věc může změnit některé své charakteristické prvky, ale my ji budeme stále označovat stejně, jak tomu naznačuje podtitulek *Tak tohle je nová verze Kaplického chobotnice*¹¹⁵.

Toto označení se používá pouze pro návrh Kaplického, nedochází tu ke špatnému použití slova, jak jsme se setkali u blobu. Je otázkou, co to způsobilo. Možností může být, že české slovo chobotnice je pro každého jasné a ví, co si pod tím má představit, toto slovo v každém hned vyvolá představu chobotnice. Proto tak nebude označovat jakoukoli knihovnu, ale pouze knihovnu Kaplického. Jenže slovo blob je cizí slovo a někdo si ho nedokáže přeložit. Pak si pod ním může představit cokoli. Když například řekne, že blob má být v kongresovém centru, tak ho nic neupozorní na to, že to není možné, ale pokud řekne chobotnice v kongresovém centru, tak si představí chobotnici a následovně druhotný význam tohoto slova, tedy Kaplického knihovnu. Blob a chobotnice označují to samé, avšak tím, že slovu chobotnice rozumíme a dokážeme si ji představit, dochází ke správnému používání slova, kdežto blob použijeme, aniž bychom měli skutečnou představu o tom, co to je, neproběhne tu tedy vizuální kontrola.

Pravidelný čtenář MF Dnes bude vědět, že pokud se někde mluví o chobotnici, nejspíše půjde o novou stavbu Národní knihovny, protože deník informuje čtenáře o celém průběhu této události již od vypsání soutěže, kdy 7.3. napsala článek, který informuje o soutěži a v titulku je použit výraz chobotnice *Chobotnice, nebo trychtýř? Vyberte Národní knihovnu*¹¹⁶. Titulek by mohl naznačovat, že by Národní knihovna mohla mít podobu chobotnice, nebo trychtýře, ale není to úplně jasné. Článek dále vypovídá o tom, že proběhla soutěž, kterou vyhrál návrh Kaplického, ale neříká, jak vypadá. Až odkaz, který je v článku, nám ukáže návrhy na knihovnu. V tomto deníku tedy nijak není přímo uvedeno, či vysvětleno, že se knihovně říká chobotnice.

Aha se o knihovně jako o chobotnici také zmiňuje a používá spojení *stavba ve tvaru chobotnice*¹¹⁷, což naznačuje, jak knihovna vypadá, a všichni vědí, že jde o stavbu, která se podobá chobotnici a ne reálnou chobotnici. Stejně

¹¹⁵ Müllerová, L., Štibor, F.: *Tak tohle je nová verze Kaplického chobotnice*, Blesk, 10.12.2007. Dostupné z <http://www.blesk.cz/Clanek91071.htm> [20.12.2007]

¹¹⁶ *Chobotnice, nebo trychtýř? Vyberte Národní knihovnu*, MF Dnes, 7.3.2007. Dostupné z http://zpravy.idnes.cz/chobotnice-nebo-trychtyr-vyberte-narodni-knihovnu-fxi-/praha.asp?c=A070307_153054_domaci_zra [20.12.2007]

¹¹⁷ *Spor o »chobotnici« na Letné: Primátor Bém a architekt Kaplický v televizním speciálu*, Aha, 19.10.2007. Dostupné z <http://www.ahaonline.cz/cz/z-domova/19183/spor-o-»chobotnici«-na-letne:-primator-bem-a-architekt-kaplicky-v-televiznim-specialu> [20.12.2007]

tak Právo nepoužívá pouze výraz chobotnice, ale *knihovna v podobě zelené chobotnice*¹¹⁸. Pokud by tedy čtenáři nebylo jasné, že chobotnice označuje Národní knihovnu podle Kaplického, z kontextu už mu to jasné bude.

Blesk toto označení použil bez jakéhokoli dřívějšího vysvětlení v titulku *Chobotnice na Letné v ohrožení*¹¹⁹. Čtenář, který se ještě v tomto deníku nemohl dočíst, že se tak říká knihovně, nebude vědět, o čem je řeč. Také to, že chobotnice je v ohrožení, odkazuje na to, že se může jednat o skutečné zvíře. Pouze informace, že se jedná o Letnou, by mohla čtenáře, který se o událost zajímá, navést na myšlenku, že by se mohlo jednat o knihovnu, protože už z dřívějších článků se dověděl, že by se mohla postavit na Letné. Vše vyjasní až následující text, ze kterého je patrné, že jde o novou stavbu národní knihovny.

Setkáme se také s případy, kdy se o knihovně mluví jako o chobotnici a přidává se k ní ještě přídavné jméno Kaplického. Je však otázkou, jestli je to nutné, takto charakterizovat blíže slovo chobotnice. Pokud mluvíme o chobotnici, jedná se pouze o Kaplického návrh knihovny, tudíž už označení chobotnice obsahuje informaci, že jde o dílo tohoto architekta. Jde tedy o opakování něčeho, co už je obsaženo ve výrazu chobotnice.

MF Dnes používá pojem chobotnice, ale jeho význam nevysvětluje, domnívá se, že je srozumitelný a pokud ne, čtenář to pochopí z kontextu. Dobře použily výraz deníky Aha a Právo, kdy k výrazu přidávají slova jako stavba nebo knihovna a tím se vyvarují všem nejasnostem.

Chrchel

Označení chrchel je používán ve všech případech v negativním smyslu. V MF Dnes naleznete v článku větu „*Ještě nedávno někteří označovali knihovnu za 'chrchel', nyní se ostrá kritika nekonala.*“¹²⁰ Naznačuje, že při kritickém vyjádření o knihovně použili tento výraz. Jiný článek popisuje, jak se o knihovně vyjadřoval jeden ze zastupitelů z ODS, „...*projekt kritizoval a nazýval ho dokonce hanlivě 'chrchlem' ...*“¹²¹.

Ve stejném významu používají tento výraz také Blesk a Právo. „*Hlavním argumentem odpůrců zpočátku nebylo narušení panoramatu, ale vzhled - stavba prý připomíná zelený chrchel.*“¹²², „*Knihovna je na správném místě a dobře urbanisticky řešená, žádný ošklivý chrchel.*“¹²³. V deníku Aha vůbec výraz chrchel nenalezneme.

¹¹⁸ Radní: knihovna si 20 miliónů může odepsat, Právo, 13.10.2007. Dostupné z <http://pravo.newtonit.cz/default.asp?cache=389765> [20.12.2007]

¹¹⁹ Chobotnice na Letné v ohrožení, Blesk, 19.6.2007. Dostupné z <http://www.blesk.cz/Clanek78601.htm> [20.12.2007]

¹²⁰ Kaplického knihovnu přišel na diskusi podpořit i Havel, MF Dnes, 29.11.2007. Dostupné z http://zpravy.idnes.cz/kaplickeho-knihovnu-prisel-na-diskusi-podporit-i-havel-pgh-/praha.asp?c=A071129_125008_praha_mr [20.12.2007]

¹²¹ Nová, M., Mates, J.: *Bém bude možná nakonec přece jen pro chobotnici*, MF Dnes, 25.10.2007. Dostupné z http://zpravy.idnes.cz/bem-bude-mozna-nakonec-prece-jen-pro-chobotnici-fq9-/praha.asp?c=A071024_212505_praha_mia [20.12.2007]

¹²² Müllerová, L., Štibor, F.: *Kaplický předělal knihovnu, teď je 'zlatá'*, Blesk, 10.12.2007. Dostupné z <http://www.blesk.cz/Clanek91071.htm> [20.12.2007]

¹²³ *Architekti podepisují petici za chobotnici*, Právo, 18.10.2007. Dostupné z <http://pravo.newtonit.cz/default.asp?cache=938167> [20.12.2007]

S těmito třemi výrazy pro stavbu nové Národní knihovny podle návrhu Kaplického se setkáme nejčastěji. Někteří autoři však také používají pro označení této budovy výraz knihovna. Jak již jsem se dříve zmínila, setkáváme se tu s příkladem synekdochy. Nejde o kteroukoli knihovnu, ale pouze o tuto, proto je nutné výraz více specifikovat, aby čtenář věděl, že jde o Kaplického knihovnu. Autoři tedy přidávají ke slovu knihovna přídavné jméno Kaplického. U dvou případů z MF Dnes se však setkáme s tím, že autor tento výraz blíže neupřesňuje. Titulek *Kaplický: O knihovnu mají zájem i jiná města*¹²⁴ obsahuje výraz knihovna, aniž by se čtenář mohl dovědět, o kterou knihovnu jde. K tomuto slovu by mohl odkazovat výraz Kaplický. Titulek je tvořen citátem, ve kterém se Kaplický vyjadřuje o knihovně. Je hodně pravděpodobné, že se bude vyjadřovat o své knihovně, ale také není důvod, proč by nemohl mluvit o jiné knihovně, proto se čtenář může pouze domnívat, že jde o Kaplického knihovnu. Se stejným problémem se setkáme u dalšího titulku *Bém: Knihovnu v Praze chceme, ale ne na Letné*¹²⁵, ve kterém se už neobjevuje žádný výraz, který by odkazoval k tomu, že jde o Kaplického knihovnu.

Je tedy nebezpečné používat pro Kaplického knihovnu pouze výraz knihovna, pokud slovo blíže neurčíme. Význam slova knihovna zahrnuje všechny budovy, kde se půjčují knihy. Pokud autor použije pouze tento výraz, hrozí nebezpečí, že čtenář toto slovo dekóduje jinak, než ho autor zakódoval.

Podle množství výskytu zkoumaných slov můžeme určit, jestli deníky některé výrazy upřednostňují. U každého deníku jsem spočítala, kolikrát daný výraz použil v titulku a výsledek jsem zakreslila do grafu (viz. obr. č.1). U bulvárních deníků se setkáme v titulku pouze s výrazy knihovna nebo chobotnice. Označení blob nebo chrchel vůbec nepoužívají. S výrazem chrchel se dokonce v titulku nesetkáme u žádného periodika. Důvodem může být jeho význam. Označuje knihovnu v negativním smyslu a tím je jeho význam zúžen. Pokud autor nechce projevovat svůj názor, použije v titulku neutrální výraz. Tímto výrazem by také mohl odradit čtenáře, kteří souhlasí se stavbou Národní knihovny podle Kaplického návrhu.

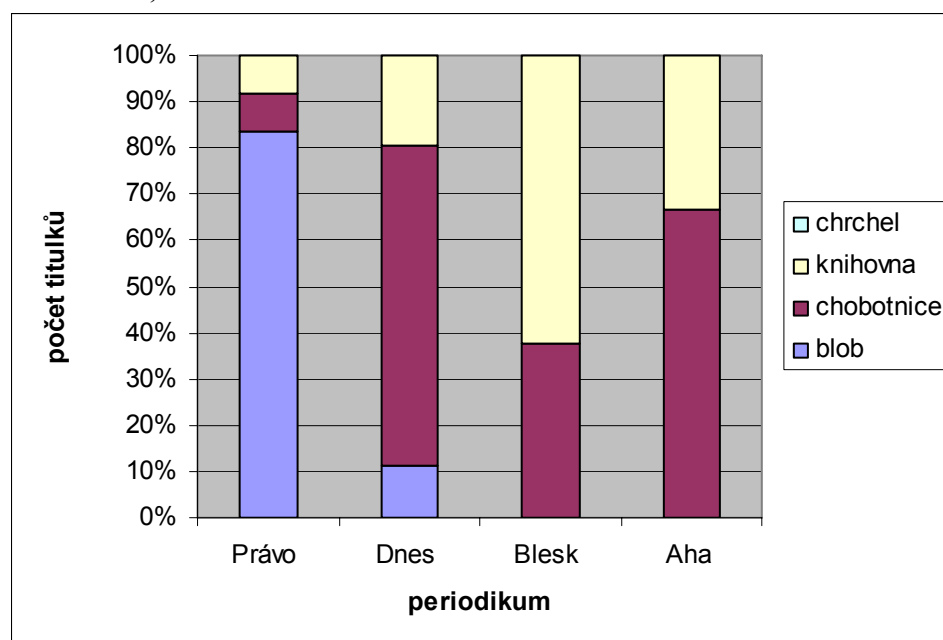
V titulkách bulvárního tisku se nesetkáme ani s výrazem blob. Domnívám se, že autor bulvárních článků se nesnaží používat odborné výrazy, ale takové, aby byly srozumitelné co nejširší populaci, jednoduché a rychle pochopitelné. Na druhou stranu se autor těchto titulků snaží, aby titulek zaujal, proto chce použít výrazy, které nejsou obvyklé, či které mohou mít více významů a zaujmout tak svou nápaditostí. To by mohlo zdůvodnit jeho časté používání výrazu chobotnice.

Zajímavé je, že každý ze seriózních deníků upřednostňuje jiný výraz. Právo používá ve většině titulcích výraz blob a MF Dnes naopak chobotnice. Svědčí to o tom, že oba výrazy jsou velmi používané.

¹²⁴ Mates, J.: *Kaplický: O knihovnu mají zájem i jiná města*, MF Dnes, 18.10.2007. Dostupné z http://zpravy.idnes.cz/kaplicky-o-knihovnu-maji-zajem-i-jina-mesta-f2k-/domaci.asp?c=A071018_111455_domaci_pei [20.12.2007]

¹²⁵ *Bém: Knihovnu v Praze chceme, ale ne na Letné*, MF Dnes, 18.10.2007. Dostupné z http://zpravy.idnes.cz/bem-knihovnu-v-praze-chceme-ale-ne-na-letne-fgv-/domaci.asp?c=A071017_162710_osobnost_mr [20.12.2007]

Obr. č.1: Porovnání množství titulků s výrazem blob, chobotnice, knihovna nebo chrchel

Zdroj: Tabulka č.1 (viz. příloha)

Pokud autor některý z těchto výrazů použil v titulku, neznamená to, že se s ním setkáme v následujícím textu, a také naopak. Proto jsem spočítala, v kolika článcích se dané slovo vyskytuje a znázornila jsem to graficky (viz. obr. č.2). Z grafu vidíme, že ačkoli jsme se v titulku nikdy s výrazem chrchel nesetkali, v následujícím textu ho až na deník Aha, ve kterém se nevyskytuje vůbec, použilo každé periodikum. Deníky se tedy nesnaží dávat do titulku negativní znění, ale v článku ho už používají, většinou právě v případě, kdy se někdo vyjadřuje o knihovně záporně.

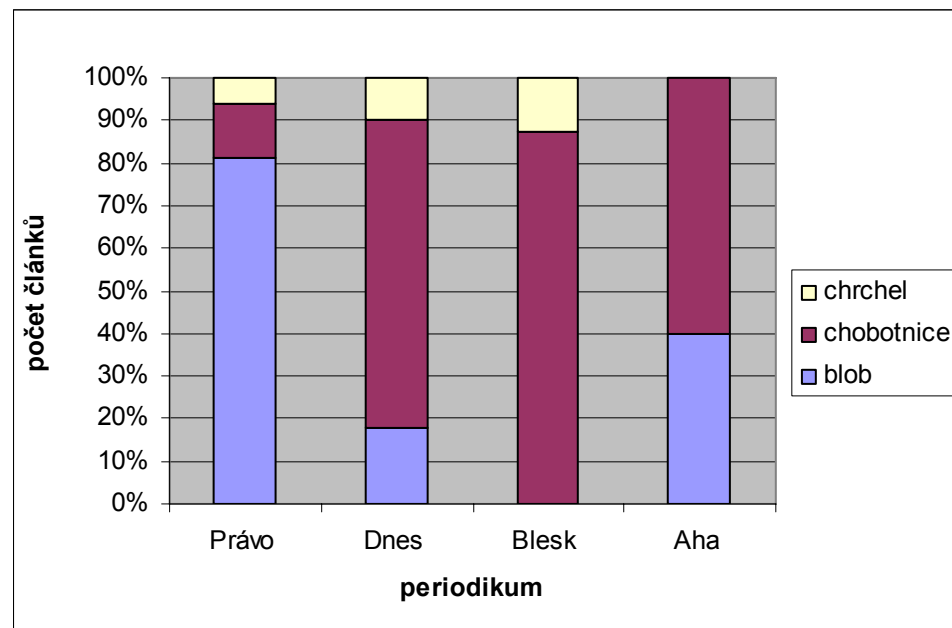
Deník Aha nepoužil v titulku výraz blob, ale v dalším textu už ho nalezneme. Titulek hraje důležitou roli celého článku, proto se domnívám, že autor raději použil výraz, který bude přijatelný pro většinu čtenářů, což slovo blob není. V příkladech, se kterými se setkáme, však nejde o to, že by se autor obával použít toto slovo pouze v titulku. S výrazem blob, který by v textu použil sám autor, se tu nesetkáme. Jak je tedy možné, že se výraz blob v textu vyskytl? Autor cituje primátora Béma a při citaci nesmí být nic pozměněno, text musí být napsán tak, jak byl vysloven. V článku se mluví o umístění nové Národní knihovny a pokud tedy autor cituje primátora „...umístění »blobu«...“¹²⁶ a výraz blob dá ještě do uvozovek, což naznačuje tomu, že je to pouze označení pro něco, blob není pravý výraz pro tu věc. Tak čtenář snadno pochopí, co se tím míní. Autor se však dále takovému označení raději vyhýbá. Podruhé bylo toto slovo použito přímo autorem v textu, bez jakéhokoli vysvětlení a dále už se ani nevyskytuje. Tady si myslím, že bylo zbytečné použít toto označení, nemusí být

¹²⁶ Česká Národní knihovna na Letné - Primátor Bém: Peníze dejme raději do Klementina!, Aha, 16.10.2007. Dostupné z <http://www.ahaonline.cz/cz/z-domova/19084/ceska-narodni-knihovna-na-letne---primator-bem:-penize-dejme-radeji-do-klementina!> [20.12.2007]

zcela zřejmé, že jde o knihovnu, „...přidělal tím řadu vrásek na čele všem příznivcům blobu.“¹²⁷

Stejně jako u titulků, také v samotných textech používá deník Právo především výraz blob a MF Dnes chobotnice. A pokud většinou toto slovo používají v celém článku, nepoužívají druhý výraz jako jeho synonymum. Tak se ve zprávě¹²⁸ deníku Právo setkáme s výrazem blob hned třikrát, ale slovo chobotnice tu nenalezneme.

Obr. č.2: Porovnání množství článků obsahujících pojmy blob, chobotnice nebo chrchel

Zdroj: Tabulka č.2 (viz. příloha)

6.2. Analýza formy titulků

V následující analýze se budu zabývat rozбором celého titulku. Nejprve zmíním některé prvky, které se v titulku objevují a hrají v něm určitý význam. Bude to titulek ve formě tázací věty, vliv autora v titulku, přímá řeč a slovosled.

6.2.1. Otázka

Pokud budeme zkoumat titulky článků o nové stavbě Národní knihovny, setkáme se s nadpisy ve formě otázky. Tuto formu titulku však nalezneme pouze u deníků Aha a Blesk, v MF Dnes a Právu se sni neseťkáme.

¹²⁷ *Knihovna přijde na tři miliardy!*, Aha, 22.10.2007. Dostupné z <http://www.ahaonline.cz/cz/z-domova/19295/knihovna-prijde-na-tri-miliardy!> [20.12.2007]

¹²⁸ *Místo blobu na Letné velký stadión na Strahově*, Právo, 18.10.2007. Dostupné z <http://pravo.newtonit.cz/default.asp?cache=379894> [20.12.2007]

V deníku Aha se vyskytuje titulek ve tvaru otázky například tento - *Přestěhuje se národní knihovna na Hagibor?*¹²⁹. Otázka zde čtenáře zaujme, protože se nedoví výsledek, titulek neinformuje, jestli bude nebo nebude. Nabízí možnosti a tím láká čtenáře, aby hledal odpovědi. Autor motivuje otázkou čtenáře k přečtení tím, že otázka vybízí k hledání odpovědi. Z titulku se čtenář pouze doví to, že něco není tak, jak bylo, knihovna nemusí být na Letné, ale někde jinde, třeba na Hagiboru. Můžeme se na to podívat i z druhého hlediska, kdy otázka naznačuje, že v článku půjde o nějaké návrhy, nápady, komentáře, ale nedojde k jasnému a konkrétnímu závěru, jestli se přestěhuje. To by mohlo naopak některé čtenáře odradit.

Otázka je vlastně výtvar autor, promítá se do ní, vytváří ji. On se ptá, jestli se tak stane, či ne. Možná to je jednou z příčin, proč právě deník Právo a MF Dnes titulky ve formě otázky vůbec nepoužívají. Fakta komentují pouze oznamovací formou, netáží se na ně.

Blesk také užívá v titulku otázku, ale jde o trochu jiný příklad, než s jakým jsme se setkali v deníku Aha. Můžeme uvést hned dva příklady - *Knihovna na Letné: Špatná volba?!*¹³⁰ a *Knihovna na Letné: Bude tam hotel?!*¹³¹. Oba titulky začínají úplně stejně, tématem, čeho se daný článek týká. Po něm následuje otázka, která je více rozebírána v článku. Díky tématu si čtenář snadno dokáže zařadit článek, čeho se bude týkat, a otázka dále zúží oblast problému. V prvním případě je otázka jasná a pobízí čtenáře, aby se zamyslel nad tím, jestli je knihovna na Letné dobrý nápad. Pokud by šlo pouze o oznamovací větu, nedošlo by k tak přímému oslovení čtenáře. Autor zde vybízí čtenáře, aby se sám zamyslel, popřípadě změnil svůj názor, a jako motivaci, proč by to měla či neměla být špatná volba, si má přečíst daný článek. Ten mu může naznačit různé možnosti. Také se tím dává najevo, že něco, co se předpokládalo jako jasné a správné, tak by teď mohlo být špatné. V článku pak mohou být různé varianty, proč by knihovna na Letné měla být špatná nebo dobrá, a čtenář si v něm může také najít odpověď na otázku. Není to však nutné, otázka nemusí být zodpovězena.

Druhý titulek už není tak jasný. Čtenář se doví, že jde o knihovnu na Letné. Pak však následuje otázka, jestli tam bude hotel. Jakou souvislost má knihovna s hotelem? Nejdříve mluví o knihovně, pak o hotelu, bude tam tedy obojí? Znamená to, že v knihovně má být hotel? Takové a další otázky si může čtenář pokládat, protože z titulku není téměř nic známo.

Oba titulky ještě za celým sdělením obsahují vykřičník. Domnívám se, že autor tím chtěl zdůraznit celé sdělení, naléhavost, že jde o něco opravdu zajímavého. S tím se také u seriózních deníků nesetkáme. Můžeme tedy říci, že otázka v titulku se v zkoumaném materiálu seriózních deníků vůbec nevyskytuje, nesnaží se tedy čtenáře upoutat tím, že odpověď možná najde

¹²⁹ Nekvapil, V.: *Přestěhuje se národní knihovna na Hagibor?*, Aha, 12.10.2007. Dostupné z <http://www.ahaonline.cz/cz/z-domova/18935/prestehuje-se-narodni-knihovna-na-hagibor/> [20.12.2007]

¹³⁰ Müllerová, L.: *Knihovna na Letné: Špatná volba?!*, Blesk, 12.10.2007. Dostupné z <http://zena.blesk.cz/Clanek86705.htm> [20.12.2007]

¹³¹ Štibor, F., Millerová, L.: *Knihovna na Letné: Bude tam hotel?!*, Blesk, 16.10.2007. Dostupné z <http://www.blesk.cz/Clanek87012.htm> [20.12.2007]

v článku, či ho takto donutit k zamyšlení nad problémem a následně přečtení zprávy.

Při analýze titulků se setkáme také s případy, kdy je sdělení titulku zakončeno vykřičníkem. Autor by tím mohl chtít zdůraznit, že jde o důležitou zprávu, nebo že jde o něco fascinujícího, úžasného, udivujícího, co stojí za přečtení. Proto to celé ještě zdůrazní vykřičníkem, který má funkci upozorňující, znamená „Pozor“. Má upozornit čtenáře, že je zpráva důležitá. Tohoto způsobu upozornění využívají především bulvární deníky.

V Blesku se ve zkoumaném materiálu sice žádný takový případ nevyskytl, ale v deníku Aha jich několik nalezneme, např. *Knihovna přijde na tři miliardy!*¹³². Bez vykřičníku by zpráva nebyla tak poutavá, prostě by jen oznamovala, že knihovna bude stát 3 miliardy, a díky vykřičníku dojde k naznačení, že to není dobré, či že to tak nemělo být. Jde zde také o kritiku, vykřičníkem se zdůrazní něco, co se autorovi nelíbí. To samé nalezneme u následujícího titulku *Chobotnice bude menší! A vyjde na 4 miliardy!*¹³³. Tyto dvě věty by šlo spojit a vytvořit z nich pouze jednu. Autor to však neudělal a za slovo menší vložil vykřičník. Tím zdůraznil, že knihovna bude menší, šlo mu o to, dát důraz na slovo menší. Další větu začal spojkou a, která by mohla být vynechána, tím by se však zrušila těsná vazba na předchozí větu. Zdůrazňuje se tím, že knihovna bude menší a k tomu ještě dražší.

Ani toto interpunkční znaménko u seriózních deníků nenalezneme. Bulvární deníky se díky nim snaží vyjádřit, že jde opravdu o významnou zprávu, neskutečné sdělení, či něco, co by se dít nemělo.

6.2.2. Autor

Autor se do titulku promítá vyjádřením svých emocí a dokonce někdy i svými názory. Může tak činit neúmyslně, ale spíše jde o vědomou činnost, kdy úmyslně působí na čtenáře. Vliv může být dán přímo impulsem autora, ale také dalších osob či institucí, jako zadavatele článku, redaktora, či někoho jiného. Zpravodajské titulky by neměly obsahovat názor. Mají přinášet pouze fakta, žádné domněnky.

Většinou se autor projevuje pomocí již zmíněných interpunkčních znamének. Tak například vykřičníkem upozorní na zprávu, která je podle něj důležitá a kterou by si čtenář měl přečíst. Také se v titulku mohou objevit jeho názory, ale už i tím, že vybere ze zprávy část a umístí ji do titulku, zdůrazní její význam. Forma vyjádření, užití výrazu, slovosled, to vše volí autor a tím ovlivňuje celý text. Jeho volba, tedy on sám, se v něm promítá.

V titulku *Největší otáčeči v Česku*¹³⁴ autor použil své vlastní vyjádření, dokonce použil výraz, který si sám vymyslel. Slovo otáčeči není slovem, který

¹³² *Knihovna přijde na tři miliardy!*, Aha, 22.10.2007. Dostupné z <http://www.ahaonline.cz/cz/z-domova/19295/knihovna-prijde-na-tri-miliardy/> [20.12.2007]

¹³³ *Chobotnice bude menší! A vyjde na 4 miliardy!*, Aha, 28.10.2007. Dostupné z <http://www.ahaonline.cz/cz/z-domova/19500/chobotnice-bude-mensi!-a-vyjde-na-4-miliardy/> [20.12.2007]

¹³⁴ *Největší otáčeči v Česku*, Blesk, 19.10.2007. Dostupné z <http://www.blesk.cz/Clanek87206.htm> [20.12.2007]

bychom našli v Pravidlech českého pravopisu. Autor si toto slovo vymyslel pro osoby, které stále mění své názory.

V titulkách z Práva se se žádným pojmem, který by do textu autor sám vložil, nesetkáme. Je to zapříčiněno tím, že většinou autor cituje něčí výrok a nekládá do textu své názory, komentáře, ani různá přirovnání či metafory. Pouze stroze uvádí fakta. Ale už i tímto výběrem, že uvádí danou osobu a ne někoho jiného, se sám projevuje.

6.2.3. Přímá řeč

Někdy se v titulku užívá citace osoby, která se v daném článku k problému vyjadřuje. Výrok není dán do uvozovek, ale pouze se napíše autor, dvojtečka a rovnou jeho názor. Ne vždy to však musí být osoba, ale také se setkáme s institucí, například agenturou pro výzkum veřejného mínění.

Pokud zmíníme v titulku osobu, která se k danému problému v článku vyjadřuje, motivujeme tak čtenáře, kteří uznávají názory daného politika, umělce či jiné osoby, k přečtení článku. Zveřejněním zdroje také zvýšíme důvěryhodnost zprávy. Setkáme se i se čtenáři, kteří si daný článek přečtou, protože se k problému vyjadřuje právě daná osoba. Na druhou stranu zveřejněním zdroje můžeme právě některé čtenáře, kteří neuznávají názory uvedené osoby, odradit od přečtení článku.

Podívejme se na titulek deníku Aha - *Česká Národní knihovna na Letné - Primátor Bém: Peníze dejme raději do Klementina!*¹³⁵. Máme tu zmíněného autora výroku a samotný výrok. Pro zpřesnění, čeho se celý článek týká, uvedl na začátek autor zprávy hlavní předmět diskuse. Tento titulek je hodně vypovídající sám o sobě. Čtenář ví, že problém, který se zde bude řešit, je možnost nové Národní knihovny na Letné. Na to bude reagovat primátor Bém a navrhne, aby se peníze daly spíše na opravu Klementina.

V Blesku se setkáme s tímto případem - *Kaplického Chobotnice: Přijde na víc než tři miliardy*¹³⁶. Vypadá to stejně, jako by šlo o přímou řeč, jen na místě autora výroku nestojí osoba ani instituce, ale předmět. Z článku se dovídáme, že šéf Národní knihovny Vlastimil Ježek se vyjádřil, že chobotnice vyjde na víc než tři miliardy. Tím, že autor na místo řečníka umístí předmět diskuse, určitě zapůsobí na čtenáře. Také tak došlo k zdůraznění, že jde o Národní knihovnu. Jednoduché, krátké, strohé a jasné texty přidávají na důrazu. Domnívám se však, že dvojtečka evokuje čtenáře k hledání autora a přímé řeči, mnohem lepší by bylo nahradit ji například tečkou.

V bulvárních denících jsem našla pouze tyto dva příklady přímé řeči. U tohoto druhu periodik se tedy přímá řeč v titulkách spíše nevyužívá. U seriózních deníků je tomu však naopak. Citací v titulku užívají hojně.

¹³⁵ *Česká Národní knihovna na Letné - Primátor Bém: Peníze dejme raději do Klementina!*, Aha, 16.10.2007. Dostupné z <http://www.ahaonline.cz/cz/z-domova/19084/ceska-narodni-knihovna-na-letne---primator-bem:-penize-dejme-radeji-do-klementina!> [20.12.2007]

¹³⁶ *Kaplického Chobotnice: Přijde na víc než tři miliardy*, Blesk, 22.10.2007. Dostupné z <http://www.blesk.cz/Clanek87547.htm> [20.12.2007]

Různé varianty citování nalezneme v deníku Právo. Titulek *STEM: Pražané pro*¹³⁷, což je příklad, kdy STEM, agentura pro výzkum veřejného mínění, ve svém výzkumu zjistila, že Pražané souhlasí s návrhem Kaplického. Jde tedy o citaci instituce. Příkladem titulku, který cituje osobu, je *Janeček: Blob může být v kongresovém centru*¹³⁸, Janeček se zde vyjadřuje o blobu. Nalezneme také příklad, kdy se dovídáme autora výroku a také adresáta, komu je ten výrok určen - *Architekti ministři: zrušte soutěž na knihovnu*¹³⁹.

Také v MF Dnes nalezneme všechny zmíněné možnosti citací. Citace osoby *Topolánek: Národní knihovna není naší prioritou*¹⁴⁰, instituce *Unie architektů: Soutěž na knihovnu byla v pořádku*¹⁴¹. Objevují se tu však také možnosti nejmenovat přímo osobu, ale pouze její hodnota - *Šéf knihovny: Blob přijde nejméně na tři miliardy*¹⁴², nebo zmínění, že nějaký průzkum něco zjistil a až v textu se dovídáme, jaká agentura průzkum provedla - *Průzkum: Kaplického chobotnice má více příznivců než odpůrců*¹⁴³. Pokud osoba není příliš známá, tak se domnívám, že je lepší použít název funkce. Autor tímto způsobem osloví větší množství čtenářů.

Citace může mít také takovou funkci, že titulek odkazuje na nějakou skupinu, a ne vždy z obsahu dokážeme odvodit, o jakou skupinu se jedná. A protože ten, kdo citaci říká, je členem skupiny, tak nám zúží okruh výběru. S příkladem takových titulků se setkáme v MF Dnes - *Topolánek: Národní knihovna není naší prioritou*¹⁴⁴, *Topolánek: Na Kaplického knihovnu nedáme peníze*¹⁴⁵. V obou titulkách zastupuje Topolánek vládu.

6.2.4. Slovosled

Důležitou roli při tvorbě titulku hraje slovosled. Především u krátkých sdělení je velmi důležité pořadí slov. Výpověď, která je na začátku, zdůrazní to,

¹³⁷ *STEM: Pražané pro*, Právo, 20.10.2007. Dostupné z

<http://pravo.newtonit.cz/default.asp?cache=194957> [20.12.2007]

¹³⁸ *Janeček: Blob může být v kongresovém centru*, Právo, 30.10.2007. Dostupné z

<http://pravo.newtonit.cz/default.asp?cache=473812> [20.12.2007]

¹³⁹ Zajíčková, E.: *Architekti ministři: zrušte soutěž na knihovnu*, Právo 25.10.2007. Dostupné z

<http://pravo.newtonit.cz/default.asp?cache=230953> [20.12.2007]

¹⁴⁰ *Topolánek: Národní knihovna není naší prioritou*, MF Dnes, 16.10.2007. Dostupné z

http://zpravy.idnes.cz/topolanek-narodni-knihovna-neni-nasi-prioritou-f5w-domaci.asp?c=A071016_181142_domaci_miz [20.12.2007]

¹⁴¹ *Unie architektů: Soutěž na knihovnu byla v pořádku*, MF Dnes, 11.6.2007. Dostupné z

http://zpravy.idnes.cz/unie-architektu-soutez-na-knihovnu-byla-v-poradku-fsj-praha.asp?c=A070611_120035_domaci_adb [20.12.2007]

¹⁴² *Šéf knihovny: Blob přijde nejméně na tři miliardy*, MF Dnes, 21.10.2007. Dostupné z

http://zpravy.idnes.cz/sef-knihovny-blob-prijde-nejmene-na-tri-miliardy-fup-domaci.asp?c=A071021_144211_domaci_skr [20.12.2007]

¹⁴³ Mates, J.: *Průzkum: Kaplického chobotnice má více příznivců než odpůrců*, MF Dnes,

25.10.2007. Dostupné z http://zpravy.idnes.cz/pruzkum-kaplickeho-chobotnice-ma-vice-priznivcu-nez-odpurcu-p5r-domaci.asp?c=A070527_204424_domaci_zra [20.12.2007]

¹⁴⁴ *Topolánek: Národní knihovna není naší prioritou*, MF Dnes, 16.10.2007. Dostupné z

http://zpravy.idnes.cz/topolanek-narodni-knihovna-neni-nasi-prioritou-f5w-domaci.asp?c=A071016_181142_domaci_miz [20.12.2007]

¹⁴⁵ Mates, J., Kubálková, P.: *Topolánek: Na Kaplického knihovnu nedáme peníze*, MF Dnes,

17.10.2007. Dostupné z http://zpravy.idnes.cz/topolanek-na-kaplickeho-knihovnu-nedame-penize-frj-domaci.asp?c=A071016_220311_domaci_zra [20.12.2007]

co je v obsahu zprávy nejzávažnější. Podmět, který stojí na začátku výpovědi a zároveň tak funguje jako réma, vyjadřuje tedy hlavní téma zprávy.¹⁴⁶

Pokud chceme něco v titulku zdůraznit, vložíme to na začátek textu. Tak například MF Dnes v titulku *Divadelníci se postavili na obě strany boje o knihovnu*¹⁴⁷ uvedla na začátek divadelníci, čímž na to slovo upozornila, zdůraznila ho, a čtenář tak očekává článek o tom, jak se divadelníci vyjadřují ke knihovně a na jaké strany se staví. Podobně je tomu, jak už bylo zmíněno dříve, při uvádění zdroje výpovědi. Pokud na začátek titulku postavíme autora výpovědi a za něj následně jeho řeč, zdůrazníme tím tuto osobu, to, že výpověď je jeho dílem (*Klaus: Chobotnice vychyluje kyvadlo k postdemokracii*¹⁴⁸). Pokud však autora textu umístíme až nakonec titulku, za výpověď, jde autorovi především o obsah dané výpovědi a zmíněním osoby, která se takto vyjádřila, je pouze doplňkové, není pro nás důležité, ale má roli spíše ujistit čtenáře, že to tak skutečně je. Titulek tohoto druhu nalezneme například takovýto - *Letos na knihovnu peníze nenajdeme, říká ministr*¹⁴⁹.

Krátký jasný titulek by měl tedy obsahovat nejdříve podmět, který zvyšuje konkrétnost, a následně sloveso, které dynamizuje titulek. Čtenář se doví, o co ve zprávě jde, hlavní problém, a dále už nic víc. Takový titulek bez žádných jiných „přidavných pomůcek“ jako jsou zdroje informace, emotivní slova atd. přesto působí na čtenáře, aby si zprávu přečetl. Nijak ho tedy nepřesvědčuje a neovlivňuje, sám čtenář si je vědom toho, pokud se o téma zajímá, že by si ho měl přečíst. Domnívám se, že tak by měly vypadat titulky zpravodajského textu, které sdělují čtenářům fakta. Tyto zprávy se čtou, protože je to pro člověka důležité, nějak se týkají jeho života, zajímají ho, nechte je, protože jsou fascinující. Takový titulek nalezneme například v Právu - *Tým Národní knihovna zahájil*¹⁵⁰. Můžeme z něj vyčíst, že se jedná o Národní knihovnu a tým, který byl sestaven, začal fungovat. To naprosto stačí k tomu, aby si čtenář, zajímající se o dění kolem Národní knihovny, tuto zprávu přečetl. Ve zprávě půjde o něco, co sám sleduje, a něco se zase začalo kolem toho problému dít. Samotné téma je tedy motivací k přečtení. Takovéto titulky jsou přehledné, a svou strohostí motivují čtenáře k přečtení také tím, že neuvádějí některé další informace, které při přečtení titulku čtenáře napadnou.

Pokud v titulku nalezneme modální částice jako *asi, zřejmě* atd., svědčí to o tom, že o rématu můžeme, jak říká Homoláč¹⁵¹, spekulovat. Není jisté, zda to tak bude. Užití tohoto tvaru je velmi nebezpečné, protože může čtenáře odradit s domněním, že se v článku nedoví nic jistého. Takové případy nalezneme pouze v MF Dnes a to tři. V titulku *Kaplického chobotnice možná skončí před*

¹⁴⁶ Homoláč, J.: A ta černá kronika!, Brno, Doplněk, 1998, s.42

¹⁴⁷ Bartoš, A. B.: *Divadelníci se postavili na obě strany boje o knihovnu*, MF Dnes, 23.10.2007. Dostupné z http://zpravy.idnes.cz/divadelnici-se-postavili-na-obe-strany-boje-o-knihovnu-pp7-/domaci.asp?c=A071023_131537_domaci_adb [20.12.2007]

¹⁴⁸ *Klaus: Chobotnice vychyluje kyvadlo k postdemokracii*, MF Dnes, 22.10.2007. Dostupné z http://zpravy.idnes.cz/klaus-chobotnice-vychyluje-kyvadlo-k-postdemokracii-p03-/nazory.asp?c=A071022_102817_nazory_adb [20.12.2007]

¹⁴⁹ *Letos na knihovnu peníze nenajdeme, říká ministr*, MF Dnes, 17.10.2007. Dostupné z http://zpravy.idnes.cz/letos-na-knihovnu-penize-nenajdeme-rika-ministr-ft5-/domaci.asp?c=A071017_205006_domaci_anv [20.12.2007]

¹⁵⁰ *Tým Národní knihovna zahájil*, Právo, 2.11.2007. Dostupné z <http://pravo.newtonit.cz/default.asp?cache=473476> [20.12.2007]

¹⁵¹ Homoláč, J.: A ta černá kronika!, Brno, Doplněk, 1998, s.44

*soudem*¹⁵² se čtenář nedoví, jestli skončí nebo neskončí, a neřekne mu to ani následující text. Stejně tak je tomu u titulku *ODS zřejmě zabráni stavbě „chobotnice“ na Letné*¹⁵³.

Podobnou situaci nalezne také u užívání slovesa *moci*. Ani zde se čtenář nedoví, jestli se tak skutečně stane, nebo ne. V MF Dnes nalezneme takový případ v titulku *Kaplického chobotnice může zůstat jen na papíře*¹⁵⁴, jímž vlastně autor vyjadřuje svůj názor. Trochu jiné je to u titulku *Janeček: Blob může být v kongresovém centru*¹⁵⁵, kdy jde o citovaný text, sloveso *může* tedy nekládá autor, neprojevuje svůj názor, ale Janeček, který se tak vyjádřil. Sice zde nejde o názor autora, ale domnívám se, že na čtenáře bude mít stejný účinek, jde pouze o něčí názor, ale zatím není nic jistého. I když citace *může* naznačovat, že to je pouze jeden názor, který nakonec *může* být vyřešen, nemusí jít o hlavní, výsledný bod textu.

Podobný účinek, jako mělo umístění předmětu diskuse na začátek titulku, má umístění slovesa na konec výpovědi. Sloveso se u běžné výpovědi umísťuje za podmět. Pokud však chceme zdůraznit jeho význam, umístíme ho až na konec věty. Tak se stalo u titulku *„Chobotnice“ v Praze stát bude*¹⁵⁶, kde sloveso *bude* působí na čtenáře mnohem důrazněji než když ho umístíme přímo za podmět. Takové titulky jsou sice neobratné, ale provokují čtenáře k přečtení celého textu.

6.3. Analýza významu titulku vzhledem k následujícímu textu

V této části bych se chtěla zabývat tím, jestli titulek má vždy stejný význam, jako následující text, či nedochází-li k nějakým rozdílům v chápání smyslu. Deníky se budu zabývat postupně, nejprve zmíním titulky deníku Aha, potom Blesku, Práva a nakonec MF Dnes.

¹⁵² Mates, J.: *Kaplického chobotnice možná skončí před soudem*, MF Dnes, 12.5.2007. Dostupné z http://zpravy.idnes.cz/kaplickeho-chobotnice-mozna-skonci-pred-soudem-fri-praha.asp?c=A070511_215146_praha_mia [20.12.2007]

¹⁵³ *ODS zřejmě zabráni stavbě „chobotnice“ na Letné*, MF Dnes, 11.10.2007. Dostupné z http://zpravy.idnes.cz/ods-zrejme-zabrani-stavbe-chobotnice-na-letne-fan-domaci.asp?c=A071011_081242_domaci_rb [20.12.2007]

¹⁵⁴ *Kaplického chobotnice může zůstat jen na papíře*, MF Dnes, 17.5.2007. Dostupné z http://zpravy.idnes.cz/kaplickeho-chobotnice-muze-zustat-jen-na-papire-ft0-praha.asp?c=A070517_104339_praha_adb [20.12.2007]

¹⁵⁵ *Janeček: Blob může být v kongresovém centru*, Právo, 13.10.2007. Dostupné z <http://pravo.newtonit.cz/default.asp?cache=128627> [20.12.2007]

¹⁵⁶ *„Chobotnice“ v Praze stát bude*, Blesk, 19.10.2007. Dostupné z <http://www.blesk.cz/Clanek87280.htm> [20.12.2007]

AHA

*Přestěhuje se národní knihovna na Hagibor?*¹⁵⁷

Čtenář z titulku usoudí, že je možnost přestěhovat Národní knihovnu na Hagibor a očekává, že o tom tedy bude článek. Hlavním tématem však není, jestli se bude stěhovat na Hagibor, ale že se mnoha lidem návrh nové Národní knihovny nelíbí, proto by mohla být postavena jinde jiná. Titulek však nenaznačuje, že Kaplického knihovna nejspíš nebude a postaví se jiná někde jinde, ale zaměřil se už pouze na část tématu, že bude někde jinde, možná na Hagiboru. Problémem celého textu však je, že se v článku vůbec nemluví o tom, že by mohla být na Hagiboru. Zmiňuje to pouze autor článku v úvodní části, „*Jedním z možných míst je i pražský Hagibor*“. Neuvádí zde žádný zdroj, odkud se to dověděl, proto to spíše vypadá jako jeho návrh a ztrácí to zcela na hodnotě. Pak ani titulek nevypovídá o faktech, ale pouze o domněnce autora, sděluje pouze myšlenku autora, ne hlavní téma textu.

Titulek se zaměřil pouze na část sdělení, nezmiňuje hlavní téma. Čtenář se tak doví o daném problému, zmiňovaném v titulku, ale pouze okrajově, a musí přečíst mnoho dalších informací, které ho ani nemusí zajímat. Největší problém však je, že autor informuje o něčem, co vůbec není fakt, ale pouze jeho nápad.

*Knihovna přijde na tři miliardy!*¹⁵⁸

Z titulku se dovídáme, že knihovna bude stát 3 miliardy. Ale už nevíme, která knihovna to má být. Jde o národní, či nějakou městskou, nebo nějakou v zahraničí? Čtenář, který se o dění zajímá, bude vědět, že nejspíše půjde o Národní knihovnu, avšak ani on si nemůže být jist. Po přečtení titulku si tedy bude čtenář myslet, že nějaká knihovna bude stát 3 miliardy. Až po přečtení první věty článku zjistí, že jde o Národní knihovnu. Dále se pak doví, že ta knihovna nepříjde na 3 miliardy, ale bude tak pouze tehdy, když se začne stavět do roku 2010. Autor titulku v něm tedy nezmínil podmínky a okolnosti, za kterých bude knihovna stát 3 miliardy a jednoduše napsal, že bude stát 3 miliardy. Došlo zde k zúžení informace autorem, který se nejspíše snažil o jednoduchý, emocionální a heslovitý titulek, který je však nepřesný. Stačilo by, aby v titulku konkretizoval knihovnu a do sdělení přidal slovo „možná“, což naznačí, že by to tak nemuselo být. Takový titulek by už plně odpovídal následujícímu textu, avšak díky slovu „možná“ by mohl některé čtenáře odradit.

¹⁵⁷ Nekvapil, V.: *Přestěhuje se národní knihovna na Hagibor?*, Aha, 12.10.2007. Dostupné z <http://www.ahaonline.cz/cz/z-domova/18935/prestehuje-se-narodni-knihovna-na-hagibor?> [20.12.2007]

¹⁵⁸ *Knihovna přijde na tři miliardy!*, Aha, 22.10.2007. Dostupné z <http://www.ahaonline.cz/cz/z-domova/19295/knihovna-prijde-na-tri-miliardy!> [20.12.2007]

BLESK

*Klaus zabrání knihovně, i kdyby měl skončit v poutech*¹⁵⁹

V tomto případě titulek nemluví o hlavním tématu, ale vyzvedl pouze tu nejzajímavější část. Prezident je proti stavbě knihovny na Letné, ale článek není pouze o tom, ale i dalším problému, který Praha řeší, konání Olympijských her. Titulek se zaměřuje tedy pouze na jedno téma a čtenáře, které zajímají Olympijské hry, vůbec neosloví. Snaží se zaujmout tím, že je Klaus ochoten skončit i v poutech.

Tento titulek podle mého názoru hodně odpovídá bulvárním titulům. Působí agresivně a zajímavě a vkládá to textu prvky násilí, které podle Bartoška¹⁶⁰ používají bulvární sdělení.

*Plán na rekonstrukci Klementina*¹⁶¹

Tento titulek zcela vystihuje následující text. Postupně vypráví o tom, jak je naplánovaná rekonstrukce Klementina. Dokonce se ani nijak nesnaží upoutat pozornost čtenáře. Je tu zmíněn předmět tématu, Klementinum, a co se u něj bude rozebírat – jeho plán na rekonstrukci. Článek už o ničem dalším ani nevypráví. Čtenář se tak z titulku dovídá vše a pokud ho plán zajímá, přečte si zprávu celou.

Předchozí a tento titulek nám ukazují, že v deníku bulvárního typu můžeme najít oba druhy titulků, seriózní i bulvární.

*Chobotnice na Letné v ohrožení*¹⁶²

Výraz chobotnice je pro čtenáře, který se o téma Národní knihovny nezajímá, nesrozumitelný a bude považovat chobotnici za zvíře. Možná s tím počítá autor titulku. Mnozí čtenáři budou nejdříve pod tímto pojmem hledat zvíře a titulek díky tomu zaujme. Budou si klást otázky, jak je možné, že je na Letné chobotnice a proč je v ohrožení. K tomu, že čtenář tomuto výrazu nejdříve přiřadí význam zvířete napomáhá také sloveso v ohrožení. Právě ve spojení se zvířetem se toto sloveso používá. Čtenář, který se o dané téma zajímá, pochopí nejspíše už z titulku, že nepůjde o mořského živočicha, ale knihovnu. Pokud nemá informace z předchozích článků nebo odjinud, doví se to až po přečtení následujícího textu. Tento titulek tedy odpovídá následujícímu textu, který vypovídá o tom, že by Kaplického knihovna nakonec na Letné stát nemusela. Avšak tím, že se pro Kaplického knihovnu použije výraz chobotnice, nabízí tak také jiné chápání celého titulku.

¹⁵⁹ Klaus zabrání knihovně, i kdyby měl skončit v poutech, Blesk, 3.5.2007. Dostupné z <http://www.blesk.cz/Clanek75403.htm> [20.12.2007]

¹⁶⁰ Bartošek, J.: Zpravodajství a publicistika, Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci, 2001, s.7

¹⁶¹ Müllerová, L.: Plán na rekonstrukci Klementina, Blesk, 8.5.2007. Dostupné z <http://www.blesk.cz/Clanek75639.htm> [20.12.2007]

¹⁶² Chobotnice na Letné v ohrožení, Blesk, 19.6.2007. Dostupné z <http://www.blesk.cz/Clanek78601.htm> [20.12.2007]

*Největší otáčeči v Česku*¹⁶³

Pod takovým titulkem si čtenář těžko můžeme něco představit. Obsahuje slovo, které neví, co by mohlo znamenat – otáčeči. Budou to asi nějakí lidé a něco otáčejí, ale co? Z titulku se tedy nic nedovíme, ale může nás právě slovo otáčeči zaujmout a budeme chtít vědět, co to znamená. Tím nás autor může motivovat k přečtení celé zprávy, i když vlastně nevíme, o čem bude. V textu se opravdu dovíme, co slovo znamená. Autor tak označuje lidi, kteří stále mění své názory. Titulek tedy vypovídá, o čem je následující text. Autor se zde nejspíše snažil uplatnit pestrost výrazů, ale došlo k tomu na úkor srozumitelnosti.

PRÁVO

*Radní: knihovna si 20 miliónů může odepsat*¹⁶⁴

Titulek už naznačuje, že zde jde o postoj radních, vyjadřujících se k problému. Tvzení však není vyňato přímo z textu, ale odvozeno. Čtenář si po jeho přečtení myslí, že si knihovna odepíše 20 miliónů, náklady na knihovnu budou o 20 miliónů nižší. Tak bychom to chápali bez jakékoli souvislosti, pouze z titulku. Jenomže autor to myslí právě obráceně. Za všechny ty návrhy a projekty a jednání se už utratilo 20 miliónů korun, které knihovně nikdo nevrátí. Hlavní roli zde tedy hraje sloveso „odepsat“. Může být chápán ve smyslu snížení (dané částky), ale také ve smyslu spotřebování (dané částky).

Titulek určitě upoutá v obou případech výkladu. Čtenáře zaujme jak to, že knihovna bude stát o tolik miliónů méně, tak v opačném případě ho bude zajímat, kde se utratilo tolik peněz, když se o knihovně pouze stále jen jedná.

*Místo blobu na Letné velký stadión na Strahově*¹⁶⁵

Z titulku je zřejmé, že téma se bude týkat knihovny na Letné. Ta se nepostaví a místo ní se bude stavět stadion na Strahově. Článek je však o tom, že se knihovna nepostaví na Letné, ale na Strahově a přitom se zachová ráz stadionu. Autor titulku si tedy nejspíše představil novou stavbu knihovny jako stadion a rovnou tak označuje novou knihovnu, která by měla být na Strahově. Autor tak chápal knihovnu správně, může vypadat jako stadion, tudíž ji i tak na základě podobnosti můžeme označovat. K rozšíření významu slova však může dojít až v samotném textu, kdy dokáže čtenář z kontextu pochopit jeho správný význam. Autor však použil nový význam slova už v titulku a čtenář nemá možnost ho správně dekodovat. Titulek pak má jiný smysl, než samotný text.

¹⁶³ *Největší otáčeči v Česku*, Blesk, 19.10.2007. Dostupné z <http://www.blesk.cz/Clanek87206.htm> [20.12.2007]

¹⁶⁴ *Radní: knihovna si 20 miliónů může odepsat*, Právo, 13.10.2007. Dostupné z <http://pravo.newtonit.cz/default.asp?cache=389765> [20.12.2007]

¹⁶⁵ *Mračno, J.: Místo blobu na Letné velký stadión na Strahově*, Právo, 18.10.2007. Dostupné z <http://pravo.newtonit.cz/default.asp?cache=433239> [20.12.2007]

*Brno by blob přivítalo*¹⁶⁶

Na první pohled zaujme titulek tím, proč se mluví o Brnu, když blob má být v Praze. Vyjadřuje se brněnský primátor, že by se stavba mohla postavit v Brně. Problém tedy není v tom, že se změnila lokalita, ale v samotném slově Brno. V titulku jde o tzv. metonymii, kdy slovo Brno zahrnuje skupinu lidí. Avšak my se nedovíme jakou. Text v takovémto významu slovo neužívá, je to autorův vliv. Pod tímto slovem si můžeme představit všechny obyvatele, nebo představitele města, nebo jinou skupinu. Z textu se dovídáme, že se stavbou v Brně souhlasí jeho primátor, o nikom dalším není zmínka. Může tedy autor použít v titulku slovo Brno? Z textu vůbec nevyplývá, že by s návrhem Brno souhlasilo, ale pouze primátor. Titulek by byl správný, pokud by o tom rozhodoval pouze primátor.

Druhým problémem tohoto titulku je, že z něj není jasné, jestli Brno souhlasí s návrhem v Praze, nebo jestli ho chtějí ve svém městě. Neví se, kde by ho přivítalo. To by mohlo motivovat čtenáře k přečtení celé zprávy, aby se dovědělo odpověď.

*Nová Národní knihovna už stojí*¹⁶⁷

Stavba nové knihovny je teprve v jednání, proto čtenáře zaujme, že už stojí. V článku však nejde o opravdovou knihovnu, ale jedná se o parodii na celou situaci, kdy Balbínova strana postavila na Letné malinkou knihovničku. Titulek odpovídá textu, jen čtenář neví, že se nejedná o skutečnou knihovnu, ale pouze miniaturu. Titulek zaujme právě nemožností takovéto skutečnosti pro informovaného čtenáře. Autor zde využil významu slova Národní knihovna. Celá ta nová knihovna splňuje určité charakteristiky, díky kterým ji můžeme nazvat Národní knihovnou.

*Topolánek: Peníze jsou, ale je jich málo*¹⁶⁸

Čtenář se bude ptát, peníze na co? Z titulku se dovídáme, že je na něco, co financuje vláda (Topolánek), málo peněz. Už jenom z toho, že to říká Topolánek, odvodíme, že půjde o peníze daňových poplatníků, na něco, co dělá vláda pro stát. Topolánek se tu vyjadřuje z pozice své funkce, předsedy vlády, půjde tedy o nějaký výrok vzhledem k vládním záležitostem – o vládní peníze. Tudíž už proto to čtenáře zaujme, mnoho lidí zajímá, co se děje s jejich penězi (daňových poplatníků). A to, že je jich málo ještě zvýší zájem, protože lidé si myslí, že platí dost vysoké daně. To by stačilo k zaujetí čtenáře, ale tím, že se autor nezmiňuje, na co ty peníze mají jít, čtenářův zájem ještě zvýší. Lidé chtějí vědět, na co se jejich peníze použijí. Tento titulek čtenáře informuje hodně obecně. Ten si pod ním nedokáže představit nic konkrétního, ale velmi ho zaujme.

¹⁶⁶ *Brno by blob přivítalo*, Právo, 19.10.2007. Dostupné z

<http://pravo.newtonit.cz/default.asp?cache=681148> [20.12.2007]

¹⁶⁷ Kříž, J. P.: *Nová Národní knihovna už stojí*, Právo, 19.10.2007. Dostupné z

<http://pravo.newtonit.cz/default.asp?cache=623409> [20.12.2007]

¹⁶⁸ *Topolánek: Peníze jsou, ale je jich málo*, Právo, 26.10.2007. Dostupné z

<http://pravo.newtonit.cz/default.asp?cache=283458> [20.12.2007]

*Tým Národní knihovna zahájil*¹⁶⁹

Výše uvedený titulek odpovídá článku. Je o tom, že byl utvořen tým pro řešení problémů kolem Národní knihovny a začal fungovat. Titulek se však zdá být neucelený, chybí tam, co zahájil. Sloveso zahájil sdělení dynamizuje, uvádí, že došlo k nějaké změně, a zároveň vyžaduje svůj předmět. Proto ho čtenář očekává, má tedy pocit, že mu něco chybí. Právě to, že ví, že sloveso se pojí k nějakému předmětu, má tendenci ho hledat, a proto by mohl být tímto způsobem dobře motivován k přečtení celé zprávy.

*STEM: Pražané pro*¹⁷⁰

Všichni čtenáři nebudou vědět, co STEM (agentura pro výzkum veřejného mínění) znamená. Dochází zde tedy k užití výrazu, který nemusí být čtenáři srozumitelný. Z titulku se dovídáme, že Pražané jsou pro, ale pro co? Opět nás to motivuje zjišťovat, čeho se to týká, slovo *pro* k sobě pojí předmět, který tu chybí. Víme pouze, že je to něco, co se týká Pražanů.

Článek je o celkovém průzkumu agentury oblíbenosti blobu. Titulek tedy nevypovídá o textu, ale pouze jeho části, tak čtenář neví, jestli se text bude zabývat výzkumem různých skupin, nebo bude zkoumat, proč jsou Pražané pro.

DNES

*ODS zřejmě zabrání stavbě „chobotnice“ na Letné*¹⁷¹

V tomto titulku se setkáváme s případem metonymie. Ve skutečnosti nebude bránit politická strana, ale zástupci strany ODS. Tady však dochází k menšímu odklonu od smyslu, protože pokud napíšeme ODS, myslíme tím celou stranu, všechny zástupce ODS, kdežto v článku se dovídáme, že bránit stavbě budou pouze pražští zastupitelé ODS. Tím vlastně byl význam slova v titulku zúžen, ale čtenář to v takovémto smyslu nemusí dekodovat.

*Topolánek: Národní knihovna není naší prioritou*¹⁷²

V tomto titulku je nejasné slovo naší. Odkazuje nejen na Topolánka, není to prioritou Topolánka, ale ještě na někoho dalšího. Koho si má čtenář k němu přiřadit? Těch možností je mnoho. Topolánek je ve straně ODS, tudíž i ostatních členů? Je premiérem, tedy vlády? Jako premiér může mluvit také v tom smyslu, že slovem naší můžeme rozumět celé České republiky. Jednak hledání odpověď

¹⁶⁹ *Tým Národní knihovna zahájil*, Právo 2.11.2007. Dostupné z <http://pravo.newtonit.cz/default.asp?cache=473476> [20.12.2007]

¹⁷⁰ *STEM: Pražané pro*, Právo, 20.10.2007. Dostupné z <http://pravo.newtonit.cz/default.asp?cache=194957> [20.12.2007]

¹⁷¹ *ODS zřejmě zabrání stavbě „chobotnice“ na Letné*, MF Dnes, 11.10.2007. Dostupné z http://zpravy.idnes.cz/ods-zrejme-zabrani-stavbe-chobotnice-na-letne-fan-domaci.asp?c=A071011_081242_domaci_rb [20.12.2007]

¹⁷² *Topolánek: Národní knihovna není naší prioritou*, MF Dnes, 16.10.2007. Dostupné z http://zpravy.idnes.cz/topolanek-narodni-knihovna-neni-nasi-prioritou-f5w-domaci.asp?c=A071016_181142_domaci_miz [20.12.2007]

na to, co znamená naší, ale také to, že by to mohlo znamenat všechny obyvatele České republiky, tudíž i čtenáře, může motivovat k přečtení.

V článku se dovídáme význam slova naší, jde o vládu. Vláda se domnívá, že to není její prioritou. Autor zde cituje Topolánka, ale ne doslova, vládu nahradil slovem naše.

*Topolánek: Na Kaplického knihovnu nedáme peníze*¹⁷³

S podobným případem, jako je ten minulý, se setkáváme i u tohoto titulku. Není úplně jasné, kdo ty peníze nechce dát. K tomu, že jde o vládu, odkazuje výraz Topolánek, jako premiér by mohl vyjadřovat názor vlády, ale i třeba politické strany, které je předsedou. Zde nám však pomůže při hledání významu to, že jdou peníze na stavbu Národní knihovny, tudíž ji financuje vláda. Z toho můžeme určit, že půjde o výrok předsedy vlády a že peníze nedá vláda.

Z předchozích příkladů můžeme odvodit, že titulky čtenáře neinformují vždy o rématu zprávy. Často se zaměřují pouze na jednu část, o které článek také pojednává. Mnohdy jsou titulky takové, že v podstatě čtenáři nic neřeknou nebo z nich nedokáže vyčíst, co tím autor přesně myslel. Někdy se autoři snaží zaujmout obsahem titulku, proto se snaží vytvořit titulek, ve kterém si dokonce obsah vymýšlejí, aby byl poutavý. Setkáme se i s titulky, které mají více významů, ale čtenář dokáže rozpoznat pouze jeden, který nemusí odpovídat následujícímu textu. Může ho chápat dokonce i opačně. Příčiny odlišného výkladu titulku a textu může nastat i špatným užitím slova už při jeho tvorbě. Také zúžením významu slova v titulku může dojít k odlišnému chápání titulku čtenářem, než jakého chtěl autor dosáhnout.

6.4. Analýza titulků reagujících na stejnou událost

K porovnání deníků nám zřetelně může pomoci srovnání článků periodik, které se zmiňují o té samé události. Proto v této části analýzy uvádím vždy titulky těch periodik, která ve svém článku čtenáře informují o stejné události.

*Klaus zabrání knihovně, i kdyby měl skončit v poutech*¹⁷⁴
*Klaus: Chobotnici na Letné zabráním i vlastním tělem*¹⁷⁵

V této době zbylé dva deníky ještě o knihovně neinformovaly, proto zprávu o vyjádření prezidenta Klause na novou Národní knihovnu nalezneme pouze v denících Blesk a MF Dnes. Oba deníky daly do titulku stejné téma, réma zprávy. Oba informují o hlavním činiteli, Klausovi, a jeho názoru na knihovnu.

¹⁷³ Mates, J., Kubálková, P.: *Topolánek: Na Kaplického knihovnu nedáme peníze*, MF Dnes, 17.10.2007. Dostupné z http://zpravy.idnes.cz/topolanek-na-kaplickeho-knihovnu-nedame-penize-frj-/domaci.asp?c=A071016_220311_domaci_zra [20.12.2007]

¹⁷⁴ *Klaus zabrání knihovně, i kdyby měl skončit v poutech*, Blesk, 3.5.2007. Dostupné z <http://www.blesk.cz/Clanek75403.htm> [20.12.2007]

¹⁷⁵ *Klaus: Chobotnici na Letné zabráním i vlastním tělem*, MF Dnes, 3.5.2007. Dostupné z http://zpravy.idnes.cz/klaus-chobotnici-na-letne-zabranim-i-vlastnim-telem-fx9-/praha.asp?c=A070503_160531_domaci_pei [20.12.2007]

V tom se shodují, ale forma zpracování je trochu jiná. Blesk se snaží upoutat tím, že situaci až příliš vyhrocuje. Z článku se dovídáme, že Klaus řekl: „*Podobně jako protijaderní aktivisté u Temelína jsem ochoten přivazovat se vlastním tělem a bránit, aby Národní knihovna v takové podobě na Letné byla*“. Nic o tom, že by klidně skončil v poutech, tu není, tedy je to vytvořeno autorem článku. Naopak v MF Dnes autor sděluje pouze to, co Klaus opravdu řekl, nevymýšlí si nějaké další závěry. Titulek MF Dnes proto působí důvěryhodněji.

*Chobotnice na Letné změní i Klementinum*¹⁷⁶

*Plán na rekonstrukci Klementina*¹⁷⁷

Oba titulky informují, že se změní Klementinum. Knihovna se přestěhuje na Letnou a Klementinum se bude opravovat a sloužit k jiným účelům. Články informují o postupných změnách. Mají tedy stejný obsah, ale titulky se trochu liší. Blesk informuje, že proběhne rekonstrukce Klementina, jejíž plán se dovíme v článku. Ale už tam nekládá informaci, že se zde čtenář doví také o stavbě nové Národní knihovny, protože to je součástí plánu. Nesnaží se tak upoutat čtenáře informací, že jde o knihovnu na Letné. Domnívám se, že tak se děje u MF Dnes, kdy autor dokonce využil synonymum chobotnice, což ještě více zvýší zájem. Vypadá to, že hlavním bodem je chobotnice, protože právě ona změní Klementinum. Čtenář se tak může domnívat, že půjde v článku o to, jak chobotnice mění Klementinum. O tom skutečně článek je, díky tomu, že knihovna bude na Letné, proběhne v Klementinu několik změn. Oba články tedy vypovídají správně o tématu, ale Blesk působí mnohem srozumitelněji a jasněji, neupoutává tolik na knihovnu na Letné, která není hlavním bodem článku, ale Klementinum.

*ODS zřejmě zabráni stavbě „chobotnice“ na Letné*¹⁷⁸

*Knihovna na Letné: Špatná volba?!*¹⁷⁹

*Radní: knihovna si 20 miliónů může odepsat*¹⁸⁰

*Přestěhuje se národní knihovna na Hagibor?*¹⁸¹

Všechny deníky reagují na informaci, že ODS zabráni stavbě Kaplického knihovně na Letné. Pokud se podíváme na titulky, jediný, ze kterého nám to bude zcela jasné, je titulek MF Dnes. Titulek Blesku už není tak jasný, i když je réma stále stejné. Zní to spíš jako úvaha nad tím, jestli tam má být či ne. Z titulku

¹⁷⁶ Oppelt, R.: *Chobotnice na Letné změní i Klementinum*, MF Dnes, 30.4.2007. Dostupné z http://zpravy.idnes.cz/chobotnice-na-letne-zmeni-i-klementinum-fcu-domaci.asp?c=A070429_210530_domaci_ost [20.12.2007]

¹⁷⁷ Müllerová, L.: *Plán na rekonstrukci Klementina*, Blesk, 8.5.2007. Dostupné z <http://www.blesk.cz/Clanek75639.htm> [20.12.2007]

¹⁷⁸ *ODS zřejmě zabráni stavbě „chobotnice“ na Letné*, MF Dnes, 11.10.2007. Dostupné z http://zpravy.idnes.cz/ods-zrejme-zabrani-stavbe-chobotnice-na-letne-fan-domaci.asp?c=A071011_081242_domaci_rb [20.12.2007]

¹⁷⁹ Müllerová, L.: *Knihovna na Letné: Špatná volba?!*, Blesk, 12.10.2007. Dostupné z <http://zpravy.blesk.cz/Clanek86705.htm> [20.12.2007]

¹⁸⁰ *Radní: knihovna si 20 miliónů může odepsat*, Právo, 13.10.2007. Dostupné z <http://pravo.newtonit.cz/default.asp?cache=389765> [20.12.2007]

¹⁸¹ Nekvapil, V.: *Přestěhuje se národní knihovna na Hagibor?*, Aha, 12.10.2007. Dostupné z <http://www.ahaonline.cz/cz/z-domova/18935/prestehuje-se-narodni-knihovna-na-hagibor/> [20.12.2007]

Práva a Aha není vůbec jasné, že jde o ODS. Aha pouze informuje, že by se knihovna mohla přestěhovat na Hagibor, až v článku je, že ODS nemusí souhlasit s Letnou, proto může být jinde. Právo zmiňuje v titulku úplně jiné téma o knihovně, toto téma není pro něj prioritou, zmiňuje se o něm jen jednou větou na konci článku, a proto je titulek o něčem jiném.

*Radní Langmajer: blob by mohl být u stadionu na Strahově, Kaplický to odmítá*¹⁸²

*Topolánek: Na Kaplického knihovnu nedáme peníze*¹⁸³

Zprávy z obou deníků informují o tom, že vláda na knihovnu peníze nedá, že prioritou státu není nová knihovna. MF Dnes to uvádí jako hlavní téma, proto to také zmiňuje přímo v titulku. Kdežto Právo uvádí daný problém jako ne moc důležitou zprávu, článek je spíše o tom, že knihovna asi nebude na Letné a kde by tedy mohla jinde být. Proto se v titulku objevuje návrh na umístění knihovny.

*Architekti podepisují petici za chobotnici*¹⁸⁴

*Odborníci sbírají podpisy pod petici na obranu blobu*¹⁸⁵

Oba články informují o petici na obranu nové Národní knihovny. V tom se shodují, ale jinak v ostatním se už liší. Pod tu petici se smí podepsat jenom odborníci. Proto MF Dnes nejasně uvádí informaci, že odborníci sbírají podpisy, vypadá to, že oni jsou organizátoři (ale jimi jsou architekti, herci a učitelé) a shánějí podpis od kohokoli. Také Právo to určuje špatně, nejen architekti, ale také umělci, herci, učitelé ji podepisují. Oba titulky se tedy liší v tom, kdo tu petici podepisuje, a zároveň to oba uvádějí špatně.

*Letos na knihovnu peníze nenajdeme, říká ministr*¹⁸⁶

*Ve státním rozpočtu je na blob 1,8 miliardy*¹⁸⁷

O tom, že dva deníky mohou přinášet i úplně opačné informace, se můžeme setkat v tomto případě. Právo informuje, že ve státním rozpočtu na knihovnu vyhrazené peníze jsou. Kdežto v článku MF Dnes si můžeme přečíst sdělení znějící „...nejsou na ni v rozpočtu vyčleněny peníze.“ Zdrojem informací je zde ministr Jedlička a na něm je celý článek postaven. Právo také informuje o

¹⁸² Mračno, J., Zajíčková, E.: *Radní Langmajer: blob by mohl být u stadionu na Strahově, Kaplický to odmítá*, Právo, 17.10.2007. Dostupné z <http://pravo.newtonit.cz/default.asp?cache=730312> [20.12.2007]

¹⁸³ Mates, J., Kubálková, P.: *Topolánek: Na Kaplického knihovnu nedáme peníze*, MF Dnes, 17.10.2007. Dostupné z http://zpravy.idnes.cz/topolank-na-kaplickeho-knihovnu-nedame-penize-frj-/domaci.asp?c=A071016_220311_domaci_zra [20.12.2007]

¹⁸⁴ *Architekti podepisují petici za chobotnici*, Právo, 18.10.2007. Dostupné z <http://pravo.newtonit.cz/default.asp?cache=703563> [20.12.2007]

¹⁸⁵ Markovič, J.: *Odborníci sbírají podpisy pod petici na obranu blobu*, MF Dnes, 17.10.2007. Dostupné z http://zpravy.idnes.cz/odbornici-sbiraji-podpisy-pod-petici-na-obranu-blobu-f9v-/domaci.asp?c=A071017_140417_domaci_mr [20.12.2007]

¹⁸⁶ *Letos na knihovnu peníze nenajdeme, říká ministr*, MF Dnes, 17.10.2007. Dostupné z http://zpravy.idnes.cz/letos-na-knihovnu-penize-nenajdeme-rika-ministr-ft5-/domaci.asp?c=A071017_205006_domaci_anv [20.12.2007]

¹⁸⁷ *Ve státním rozpočtu je na blob 1,8 miliardy*, Právo 19.10.2007. Dostupné z <http://pravo.newtonit.cz/default.asp?cache=764263> [20.12.2007]

této Jedličkově výpovědi, v zápětí mu však hned oponuje, že pokud se do návrhu zákona o státním rozpočtu podíváme, peníze na knihovnu tam nalezneme. Proto volí úplně opačný titulek. Tady je vidět, jak je důležité uvádět ne jeden zdroj informací, ale také více zdrojů.

*Balbínovci nečekali. Otevřeli na Letné vlastní knihovnu*¹⁸⁸
*Nová Národní knihovna už stojí*¹⁸⁹

MF Dnes podává přesnější informaci o zprávě. Titulek z Práva je hodně obecný a pokud se o téma zajímáme, budeme vědět, že to je nesmysl. Kdežto MF Dnes uvádí, že ji otevřeli Balbínovci, proto víme, že to nebude něco skutečného, ale spíše recese. Čtenář si lépe dokáže představit, co od článku může očekávat.

*'Chobotnice' v Praze stát bude*¹⁹⁰
*Spor o »chobotnici« na Letné: Primátor Bém a architekt Kaplický v televizním speciálu*¹⁹¹
*Bém s Kaplickým se mírnili, spor o „chobotnici“ trvá*¹⁹²

Články reagují na speciální vydání Televizních novin na Nově. Z titulku Blesku se vůbec nedovíme, že jde o článek o seriálu, ale pouze nás informuje o dění kolem knihovny, čtenář nepozná, že to není běžná zpráva o tomto problému, nýbrž že reaguje na vysílání TV Nova, nesnaží se upoutat tím, že jde o článek o televizní debatě, která byla určitě pro mnohé zajímavá. To naopak druhý bulvární tisk Aha krásně v titulku vykreslil, o čem zpráva je – půjde o knihovnu na Letné, debaty se účastní Bém a Kaplický a proběhlo to v televizi. Jsou uvedeny všechny základní informace. Stejně jako Blesk ani MF Dnes neuvádí, že půjde o zprávu o televizní debatě. Na rozdíl od něj však uvádí, o koho ve zprávě půjde a jakého tématu se týká.

¹⁸⁸ *Balbínovci nečekali. Otevřeli na Letné vlastní knihovnu*, MF Dnes, 18.10.2007. Dostupné z http://zpravy.idnes.cz/balbinovci-necekali-otevřeli-na-letne-vlastni-knihovnu-piu-praha.asp?c=A071018_180316_domaci_mia [20.12.2007]

¹⁸⁹ Kříž, J. P.: *Nová Národní knihovna už stojí*, Právo, 19.10.2007. Dostupné z <http://pravo.newtonit.cz/default.asp?cache=623409> [20.12.2007]

¹⁹⁰ *'Chobotnice' v Praze stát bude*, Blesk, 19.10.2007. Dostupné z <http://www.blesk.cz/Clanek87280.htm> [20.12.2007]

¹⁹¹ *Spor o »chobotnici« na Letné: Primátor Bém a architekt Kaplický v televizním speciálu*, Aha, 19.10.2007. Dostupné z <http://www.ahaonline.cz/cz/z-domova/19183/spor-o-»chobotnici«-na-letne:-primator-bem-a-architekt-kaplicky-v-televiznim-specialu> [20.12.2007]

¹⁹² Bartoniček, R.: *Bém s Kaplickým se mírnili, spor o „chobotnici“ trvá*, MF Dnes, 18.10.2007. Dostupné z http://zpravy.idnes.cz/domaci.asp?r=domaci&c=A071018_223149_domaci_rb [20.12.2007]

*Šéf knihovny: Blob přijde nejméně na tři miliardy*¹⁹³
*Kaplického Chobotnice: Přijde na víc než tři miliardy*¹⁹⁴
*Knihovna přijde na tři miliardy!*¹⁹⁵

Všechny titulky vypovídají o tom, že knihovna bude stát tři miliardy. Když se podíváme na názvy knihovny, uvidíme, že Aha použilo nejsrozumitelnější (ale čtenář musí pochopit, že jde o zúžení významu slova) výraz pro Kaplického knihovnu, Blesk složitější výraz chobotnice a nejobtížnější slovo pro chápání významu použil deník Dnes.

Také se liší při uvádění zdroje. Deník Aha zdroj v titulku vůbec neuvádí, ani Blesk, kdežto MF Dnes ano. Působí to, že to není nějaký výmysl, ale podložená informace.

*Kaplický přebarvil chobotnici. Má být zlatá*¹⁹⁶
*Kaplický předělal knihovnu, teď je 'zlatá'*¹⁹⁷

Tyto titulky vypadají stejně, jen opět MF Dnes užívá výraz chobotnice a Blesk knihovna. Liší se pouze v uvádění času. Blesk informuje, že už je, už to změnil. MF Dnes mluví o tom, že bude, protože mluví celkově o knihovně, že bude, knihovna ještě nestojí, tudíž nemůže být. A protože ještě nestojí, není to tedy knihovna, ale teprve její návrh, o čem ve skutečnosti Blesk mluví. Návrh knihovny je zlatý.

*Brno by blob přivítalo*¹⁹⁸
*O Kaplického „chobotnici“ má zájem Brno*¹⁹⁹

Tyto titulky jsou shodné. V obou se setkáme s metonymií (Brno) a informují čtenáře stejným obsahem. Z obou se dovídáme, že Brno by Kaplického knihovnu chtělo. Dokonce oba deníky užily místo výrazu Kaplického knihovna označení, která se této knihovně dávají.

Z uvedených příkladů můžeme zjistit, že se mnohdy titulky liší, ale v následujícím textu článku nalezneme daný problém rozebíraný u obou. Je to dáno tím, že jeden deník uvádí problém jako hlavní zprávu, tudíž ji umístí do

¹⁹³ *Šéf knihovny: Blob přijde nejméně na tři miliardy*, MF Dnes, 21.10.2007. Dostupné z http://zpravy.idnes.cz/sef-knihovny-blob-prijde-nejmene-na-tri-miliardy-fup-domaci.asp?c=A071021_144211_domaci_skr [20.12.2007]

¹⁹⁴ *Kaplického Chobotnice: Přijde na víc než tři miliardy*, Blesk, 22.10.2007. Dostupné z <http://www.blesk.cz/Clanek87547.htm> [20.12.2007]

¹⁹⁵ *Knihovna přijde na tři miliardy!*, Aha, 22.10.2007. Dostupné z <http://www.ahaonline.cz/cz/z-domova/19295/knihovna-prijde-na-tri-miliardy!> [20.12.2007]

¹⁹⁶ Cíglarová, J., Mates, J.: *Kaplický přebarvil chobotnici. Má být zlatá*, MF Dnes, 4.12.2007. Dostupné z http://zpravy.idnes.cz/kaplicky-prebarvil-chobotnici-ma-byt-zlata-f2l-domaci.asp?c=A071203_205223_domaci_mad [20.12.2007]

¹⁹⁷ Müllerová, L., Štíbor, F.: *Kaplický předělal knihovnu, teď je 'zlatá'*, Blesk, 10.12.2007. Dostupné z <http://www.blesk.cz/Clanek91071.htm> [20.12.2007]

¹⁹⁸ *Brno by blob přivítalo*, Právo, 19.10.2007. Dostupné z <http://pravo.newtonit.cz/default.asp?cache=681148> [20.12.2007]

¹⁹⁹ Mates, J.: *O Kaplického „chobotnici“ má zájem Brno*, MF Dnes, 18.10.2007. Dostupné z http://zpravy.idnes.cz/o-kaplickeho-chobotnici-ma-zajem-brno-dsv-domaci.asp?c=A071017_220439_domaci_zra [20.12.2007]

titulku, kdežto jiný deník to považuje za okrajové sdělení, a proto ho v titulku nezmiňuje.

Setkali jsme se i s příkladem, kdy se právě bulvární deník snaží zaujmout fascinující zprávou, kdežto seriózní deník situaci vylíčil tak, jak se stala. Nemůžeme však říci, že by to bylo pravidlo, protože jsme následně na to viděli, že naopak bulvární deník jednoduše a jasně vystihl réma, mnohem lépe, než seriózní deník. Titulek bulvárního typu tak můžeme nalézt u seriózní zprávy a opačně.

K nedorozuměním a špatnému informování čtenáře dochází díky nesprávnému užití významu slova a s takovými případy se setkáme u všech typů zkoumaných deníků.

Deníky se liší užíváním výrazů. Dobře je to vidět právě na označení, které používají pro Kaplického knihovnu. Každý výraz má jinou obtížnost srozumitelnosti. Deník Aha používá výraz, který je srozumitelný pro největší množství čtenářů, kdežto výraz v MF Dnes je srozumitelný užší skupině čtenářů.

Také uvádění zdroje není u deníků shodné. Právo a MF Dnes většinou zmiňují, odkud danou informaci získali, kdežto u dalších dvou deníků se s tím setkáme jen velmi zřídka.

ZÁVĚR

Při analýze titulků článků týkajících se nové stavby Národní knihovny jsem zkoumala názvy, které se dávají Kaplického knihovně, různé formy titulků, význam celého titulku a nakonec jsem porovnávala titulky reagující na stejnou událost.

Kaplického knihovna je nejčastěji označovaná výrazy blob, chobotnice a chrchel. Slova tak získala nový význam, který musí čtenář odhalit. Jejich význam může být vysvětlen přímo v textu nebo vyplynout z kontextu. Pokud však máme takový výraz v titulku, těžko v něm bude autor pojem vysvětlovat a ani z kontextu nelze většinou poznat nový význam. Proto je nutné užívat tyto výrazy v titulku až tehdy, zmínil-li se autor o výrazu už v předešlém článku. V deníku MF Dnes a Právo se však setkáme s případy, kdy se autor neřídí touto zásadou, a v Blesku dokonce titulek směřuje čtenáře k původnímu významu slova. Setkali jsme se také u deníku Právo s chybným užitím slova. Slovo blob nebylo použito ve významu, který obsahuje, Kaplického knihovna.

Užívání synonymy tedy text zpestří, ale pokud čtenář nedokáže určit správný význam slova, či je dokonce samo slovo špatně užito, vede to k špatné srozumitelnosti textu.

Při analýze formy titulků jsem se setkala s titulky ve tvaru otázky. Vždy šlo o otázku, kterou vytvářel autor článku a může tím motivovat čtenáře, aby přečtením článku našel odpověď. Také však může mít opačný účinek, čtenář se bude domnívat, že se článek bude zabývat pouze otázkou, a proto v něm odpověď nenalezne. K tomu, že otázka není úplně vhodnou formou titulku naznačuje skutečnost, že v denících MF Dnes a Právo se s tímto případem nesetkáme. Zpravodajské sdělení má přinášet pouze fakta, proto by se v něm autor neměl nijak projevovat. Dále se v titulku můžeme setkat s přímou řečí, především u MF Dnes a deníku Právo. Tak bychom mohli podle tohoto prvku zařadit tyto dva deníky mezi seriózní noviny. Pokud známe autora citátu, jímž je většinou osoba nebo instituce, známe tak zdroj informace a zpráva působí věrohodněji. Důležitou funkci při tvorbě titulku má slovosled. Sloveso dynamizuje sdělení a podstatné jméno ho konkretizuje. Umístěním slovesa na konec titulku zdůrazníme jeho význam.

V další části analýzy jsem zkoumala význam titulku, jestli titulek vypovídá o následujícím textu a zda čtenář dokáže sdělení správně dekodovat. Setkáme se s případy, kdy titulek sice informuje o následujícím textu, ale ne o hlavním tématu, dále jsme se setkali s titulky, které vypovídají o hlavním tématu, ale chápání titulku je velmi široké a čtenář si tak nedokáže představit, o čem přesně článek bude. Nalezneme také titulky, které mají jiný význam, než autor zamýšlel, někdy i dokonce opačný, nebo je možností, jak si titulek vyložit, více a čtenář tak neví, co má od zprávy očekávat.

Při této analýze jsem také zjistila, že u deníku Blesk nalezneme zprávu, jejíž titulek se snaží upoutat svou zajímavostí a agresivitou. To by tedy naznačovalo, že Blesk patří mezi bulvární deníky. Následující zpráva však ukázala, že tento deník dokáže vytvořit také titulky, které jasně a konkrétně charakterizují sdělení. A kdybychom se podívali na srovnání stejného titulku z MF Dnes, což se děje v poslední části analýzy, zjistíme, že Blesk informuje v titulku o sdělení mnohem jasněji. Proto můžeme tvrdit, že nalezneme určité prvky, kterými se liší bulvární zpráva od seriózní, avšak periodika, jejichž titulky jsem analyzovala, se jimi pevně neřídí.

Titulek představuje důležitou část článku, proto by měla být jeho tvorba věnována velká pozornost. Z uvedené analýzy však vidíme, že se přesto často

setkáme s titulky, kterým čtenář nerozumí, s takovými, u kterých je smysl chápán jinak, než autor zamýšlel, a s dalšími případy, které způsobují špatné dekodování titulku čtenářem. Autoři se snaží titulkem čtenáře upoutat, ale tím se mnohdy odchyľují od samotného tématu, aby ho udělali zajímavým. Tak titulek splní svou funkci získání čtenáře, ale čtenář od něj nemůže očekávat, že bude vypovídat o následujícím textu. Tím vlastně nesplní čtenářovo očekávání. Proto je pro titulek důležité nejen upoutat, ale také držet se daného tématu. Titulek bude nejúčinnější, pokud splní obě své funkce.

SEZNAM LITERATURY:

- Barták, J.: Výchova a žurnalistika, 1978, Novinář
Barthes, R.: Mytologie, Praha, 2004, DOKOŘÁN
Bartošek, J.: Základy žurnalistiky, Zlín, 2002, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Bartošek, J.: Zpravodajství a publicistika, Olomouc, 2001, Univerzita Palackého v Olomouci
Bednář, M.: Jazyk a žurnalistika, Praha, 1984, Ústav teorie a praxe žurnalistiky při fakultě žurnalistiky UK
Brečková, D., Brečka, S., Hradiská, E.: Psychologické faktory účinnosti žurnalistickéj výpovede, Bratislava, 1984, Novinářsky študijný ústav
Černý, J., Holeš, J.: Sémiotika, Praha, 2004, Portál
Hawkins, T.: Strukturalismus a sémiotika, Brno, 1999, Host
Hladká, J.: Tvůrčí proces v žurnalistice, Ostrava, 1986, Novinář
Malá encyklopédia žurnalistiky, Bratislava, 1982, Obzor
Pálek, B.: Sémiotika, Praha, 1997, Univerzita Karlova
Tondl, L.: Mezi epistemologií a sémiotikou, Praha, 1996, FILOSOFIE
Tušer, A.: Ako sa robia noviny, Bratislava, 1999, SOFA
- Právo [online] <http://pravo.novinky.cz/zpravodajstvi.php> 20.12.2007
Blesk [online] <http://veciverejne.blesk.cz/>
MF Dnes [online] <http://zpravy.idnes.cz/domaci.asp>
Aha [online] <http://www.ahaonline.cz/cz/z-domova>

SEZNAM PŘÍLOH

Tabulka č.1

Počet titulků obsahující slovo blob, chobotnice, knihovna nebo chrchel v analyzovaných periodikách

	počet titulků			
	blob	chobotnice	knihovna	chrchel
Právo	10	1	1	0
Dnes	4	25	7	0
Blesk	0	3	5	0
Aha	0	2	1	0

Tabulka č.2

Počet článků s výrazem blob, chobotnice, chrchel v analyzovaných periodikách

	počet článků		
	blob	chobotnice	chrchel
Právo	13	2	1
Dnes	9	36	5
Blesk	0	7	1
Aha	2	3	0